

**„Meglehet, hogy rosszul gondolkozok a mostani
világhoz képest.”
Kornis Anna grófnő naplója, 1850–1851.**

jelige: psziché

Bevezetés

Gönczruszkai Kornis Anna grófnő naplójára a kolozsvári Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár kéziratgyűjteményében bukkantam rá.¹ A kéziratot Szádeczky-Kardoss Béla, az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az egyetemi könyvtár Kézirattári Osztályának akkori vezetője vette nyilvántartásba 1912-ben.² A füzet nagyságú, félbőr kötéssel díszített, vörössárga mintás könyvecsébe fekete tintával írtak, olvasható, szép írással.³ A bejegyzések az 1850. október 1-e és 1851. február 18-a közti időszakot ölelik fel, terjedelmük összesen 40 gépelt oldal.⁴ További fennmaradt naplókról ezidáig nincs tudomásunk, noha utalást találunk rá egy levélben, hogy Anna számára újabb füzetet rendeltek.⁵

A napló első elolvasása után kérdések merültek fel bennem, amik egyfelől magával a füzetrel, mint naplóval, másfelől az író személyével kapcsolatosak voltak. Nyilvánvaló volt, hogy értékes tárgyról, illetve szövegről van szó, ugyanakkor a Kornis Annával való megismerkedést is érdemesnek tartottam. Így egy kettősnek nevezhető perspektívában kezdtem el vizsgálni az említett szöveget folyamatosan váltogatva a léptéket: egyszerre vagy egymás mellett próbálva meg értelmezni a külső – a fizikai – és belső – a naplóé, valamint a szerzőé – teret, illetve időt. A naplóírás jelen időben történik: a múlt a jelenben értelmeződik, hiszen a szerző úgy ír, azt írja le, ami a most pillanatában foglalkoztatja, a jövő pedig egyszerűen nem létezik, ezért végtelen, aminek szintén a most pillanata szab határt.

A következő fejezetekben ennek a kísérletnek a bemutatására vállalkozom. Azt a kérdést próbálom körüljárni, hogy mi volt a napló szerepe, jelentősége Anna és általában véve az egyén

¹ A napló az említett helyen Ms. 1862 leltári szám alatt található.

² *Szádeczky-Kardoss Béla levele gr. Károlyi Lászlóhoz.* 1926. január 14., Szeged, Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL), Károlyi-hagyaték, P 387, B. 3.

³ Helyenként aláhúzások vannak grafitceruzával, valaki bizonyára utólagosan jegyzett bele. Itt jegyezzük meg, hogy a december 2-i bejegyzésben egy rajzot említ a napló, ami nem tudni hova veszett.

⁴ A napló szövegét a Mellékletben közöljük.

⁵ *Gr. Bethlen Katalin levele gr. Károlyi Klárához.* 1852. december 20., Pest, MOL, Károlyi-hagyaték, P 387, B. 2. a.

életében. Meglátásom szerint a tárgyalt napló forrástörténeti kuriózumnak tekinthető, értéke vitathatatlan. Érdekes az a folyamat, amit egy ilyen jellegű forrás feltárása, értelmezése elindít, ugyanakkor annak a mentalitásnak a megismerése és megértése, amit az adott személy, illetve környezete képvisel. A napló pótolhatatlan jelentősége abban rejlik, hogy működésükben látjuk azokat a normákat, jelenségeket, amelyek az egyént, illetve a társadalmat egyaránt meghatározták. Segítségével lemérhető egyes szabályok gyakorlati alkalmazása (viselkedési, vagy akár törvénybeni), ugyanakkor a benne foglaltak összevethetőek, amik olykor a valóságnak egészen más szeletét mutathatják, mint amit eddig tudtunk, vagy hittünk egy adott személyről, kérdésről, jelenségről.

I. Módszertani keretek

Kornis Anna grófnő naplójának vizsgálata kapcsán több módszert, ill. szemléletet is érvényesíteni lehet és szükséges. Dolgozatom keretének a mikrotörténelmet, mint kutatási gyakorlatot tekintem irányadónak, hiszen a múlt század utolsó harmadában meginduló ilyen jellegű kutatások a vizsgálat tárgyát érintő fordulatot jelentették: az addig többnyire figyelmen kívül hagyott, vagy kevésbé a történeti kutatás tárgyának tekintett személyes jellegű források feltárására, értelmezésére fókuszáltak.⁶ Különböző kezdeményezések is létrejöttek világszerte, amelyek intézményes keretben folytatták a személyes jellegű dokumentumok gyűjtését: naplók, önéletírások, visszaemlékezések, magánlevelezések stb. Ennek egyik kiemelkedő példája Philippe Lejeune által 1992-ben létrehozott *Association pour l'Autobiographie* (Önéletírási Egyesület), amely alapítása óta számos önéletírást publikált, a témával kapcsolatos tanulmányokat, előadásokat, kiállításokat szervezett. Itt említhető a Budapest Főváros Levéltára *Személyes magániratok* című projektje is.⁷

„Ez önarckép, nem pedig csoportkép.” – fogalmazott Carlo Ginzburg a kutatás léptékének megváltozására utalva.⁸ A személyes magániratok – ennek rendjén tehát a naplók is – a történetírás számára mindenekelőtt a perspektíaváltás lehetőségét jelentik. Egyfelől egyéni nézőpontból látunk jelenségeket, történéseket, társadalmi folyamatokat, ezzel egyidőben viszont egy adott közösségre jellemző gondolkodás, felfogás, azaz a *korszellem* is tükröződik bennük. A napló elsősorban az író gondolkodásmódját tükrözi, de annak társadalmi helyzetét, politikai

⁶ Az alternatív források beemelésének egy lehetséges módját adta Carlo Ginzburg, amikor a vizuális emlékek forrásként való kezelését javasolta a történetírás számára. *Carlo Ginzburg: Mikrotörténelem. Két-három dolog, amit tudok róla.* In: Carlo Ginzburg: *Nyomok, bizonyítékok, mikrotörténelem.* K. Horváth Zsolt (szerk.), Budapest, 2010. 7.

⁷ Horváth J. András: *Lesz-e múltad Kovács János? – személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában.* In: Budapesti Negyed. XVIII. évf., 2010, 2. sz. 3–21.

⁸ Az alternatív források beemelésének egyik példáját hozta Carlo Ginzburg, aki a vizuális emlékek forrásként való kezelése mellett érvelt. *Carlo Ginzburg: i.m. 7.*

nézeteit is megismerhetjük általa, ugyanakkor pedig az önéletíráshoz hasonlóan – ahogy Erving Goffman fogalmaz – nemcsak az egyén portréja, hanem egyszerre mutat egy személyes és egy kollektív valóságot – ahogyan erre a következő fejezetben bővebben kitérek.⁹ Dolgozatom ebbe az „új” keretbe kíván illeszkedni, megírásának célja, hogy a naplóban leírtak elemzésén túl felhívja a figyelmet a személyes jellegű iratok fontosságára, hiszen azok más, gyakran egészen új perspektívából világíthatnak meg jelenségeket, ugyanakkor egyedibbé is tehetnek egy adott kérdést.

Az elemzésre szánt szöveg közlésének a célja egy olyan forrás bemutatása, amely egyfelől a napló műfajával kapcsolatos ismereteinket bővíti, ezért szükséges a naplóműfajjal kapcsolatos kutatások eredményeinek, szemléletének említése is. Itt Philippe Lejeune, francia irodalomtörténész kutatásait tekintem fogódzónak, különösen *Az önéletírói paktum*,¹⁰ *Az önéletírói paktum 25 év múltán*¹¹, valamint *A napló, mint „antifikció”*,¹² című tanulmányaiban megfogalmazottakat. Az utóbb említett tanulmányában Lejeune a napló abszolút hitelessége mellett foglalt állást.¹³ A Kornis-napló esetében ez nem mindig, vagy nem teljesen állja meg a helyét, ahogyan erre a reformkori napló nyilvánosságát és az ezzel szoros kapcsolatban lévő írói szándékot is érintő fejezetben kitérünk.

Kutatási kérdésem – milyen szerepet tölt be a napló az egyén életében, mennyire szolgál, vagy válik az önkifejezés, önértékelés és az önismeret, vagy akár az identitásteremtés eszközévé – a személyiségpszichológia, az antropológia, valamint a művelődéstörténet tárgyából is merít. Ebben a vonatkozásban említjük meg Tóth Zsombor *Egoizmus. Az énreprezentáció mint én-performancia (self-fashioning)* Bethlen Miklós emlékiratában című szövegét, amelyben a szerző az ún. „new historicism” és a kulturális, illetve történeti antropológia módszertani megfontolásait

⁹ Eredeti megfogalmazásban: „the construction of a public self”. Erving Goffman: *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York, 1959. Idézi Sheri Pan: *Anne Frank: Finding the Truth (and Lies) in Diary Writing*. In: Journal of The Undergraduated Writing Program. Annual, 2007–2008.

(http://www.columbia.edu/itc/uwp/journal/E3_Pan.pdf, letöltve: 2011. november 3.)

¹⁰ Philippe Lejeune: *Az önéletírói paktum*. Z. Varga Zoltán (szerk.): *Önéletírás, élettörténet, napló; válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Budapest, 2003. 17–46.

¹¹ Uő: *Az önéletírói paktum 25 év múltán*. Z. Varga Zoltán (szerk.): *i.m.* 245–260.

¹² Uő: *A napló, mint „antifikció”*. In: Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.): *Írott és olvasott identitás; az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Pécs, 2008. 13–24.

¹³ Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.): *i.m.* 13–14.

felhasználva a címben is jelzett énreprezentációs lehetőségeket a privatus és a publicus, valamint a textus-kontextus viszonylatában vizsgálja. Így foglalkozik többek között a „vágyott én”, az önazonosság, vagy a „kulturálisan megkreált identitás minta” kérdésével is.¹⁴ Fontos kiindulópontokat adtak az írás motivációinak megragadásához Keszeg Vilmos *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség* című kötetbe rendezett egyetemi jegyzetei.¹⁵ Az elbeszélés, illetve a tükrözés (például egy esemény leképeződése a szövegben) jellemzőinek figyelembevételével megállapítható, hogy hogyan élte meg a szerző a vele és a körülötte történő dolgokat; hogyan értékeli saját magát, hogyan mutatja be, illetve nyilatkozik környezetéről stb. Ezek a kérdések jobbra a narratív identitásnak nevezett elgondolás tartalmába illeszkednek.

A bejegyzések tartalmát tekintve adódik a társadalom- és művelődéstörténeti vonatkozású, pillanatképszerűen megjelenő epizódok, részletek, történetek bemutatása is. Ezek teljes és kimerítő tárgyalására meghaladná a dolgozat kereteit és nem is tartozik szorosan az alapkérdés körébe, ezért csak a házassággal, illetve az ideálokkal kapcsolatos részekkel foglalkozom annál is inkább, mivel ezek kapcsolatban állnak a naplóírói motivációkkal, valamint az önképpel egyaránt. Mindezek mellett nő által írt napló lévén adódik az egyes vonatkozások nőtörténeti szempontú vizsgálata, értékelése is, ilyen például az imént említett ideálokkal – a családdal, az eszményi férfival és nővel, a boldog élettel –, az írással és olvasással kapcsolatos vélekedések is. Ezeknek a megvilágításában elsősorban a Fábri Anna és a Kéri Katalin kutatásait tekintem irányadónak.¹⁶

¹⁴ Tóth Zsombor: *Egoizmus. Az énreprezentáció mint én-performancia (self-fashioning) Bethlen Miklós emlékiratában.* In: Egyháztörténeti Szemle, 2003, 4. évf., 2. sz. (<http://www.unimiskolc.hu/~egyhtort/cikkek/tothzsombor.htm>, letöltve: 2012. január 22.)

¹⁵ Keszeg Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 3. kötet, Kriza János Néprajzi Társaság – Babeş Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 2008.

¹⁶ Itt különösen a következőket: Fábri Anna: *Hétköznapi élet Széchenyi István korában.* Budapest, 2009.; Fábri Anna (szerk): *A művelt és udvarias ember. A társas viselkedés szabályai a magyar nyelvű életvezetési és illemtankönyvekben, 1798–1935.* Szöveggyűjtemény. Mágus Kiadó, 2001.; Kéri Katalin: *Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon, 1867–1914.* Pro Pannonia Kiadó Alapítvány, Pécs, 2008.

II. Kornis Anna

A naplóíró családja mélyreható és a korai ősökig visszamenő történetének tárgyalása meghaladná a dolgozat kereteit, így csak Anna szűk családjának, illetve a naplóban megjelenő más családtagok bemutatására szorítkozik. A család címerét valószínűleg Zsigmond királytól nyerte, egyszarvút, azaz *unikornist* ábrázol. Erdélybe való betelepülésük Szapolyai János uralkodása (1526–1540) alatt történt, amikor Kornis János Udvarhelyszékben nyert birtokot. (Ezért Székely-Kornisnak is hívták, utódai jelentették a homoródszentpáli ágat.)¹⁷

A család férfi tagjai aktívan részt vettek a politikában és a közéletben, katonai téren is jeleskedtek, illetve magas hivatali és egyéb tisztségeket töltöttek be. A családnak széles rokoni, baráti és ismerősi körébe tartozott a korabeli magyar arisztokrácia színe-java, így a Bethlenek, Perényiek, Hallerek, Bornemiszák, Károlyiak, de osztrák, angol, sőt lengyel főnemesi családokkal is.

Kornis Mihály – Anna édesapja – gróf Kornis Ignác és gróf Teleki Anna fia, 1796 áprilisában született Désen. Hivatali pályára lépett, kezdetben fogalmazó (1818), majd 1824-ben titkár, két évre rá kővárvidéki, majd 1829-től kolozs megyei adminisztrátor, végül 1832-ben királyi kincstári tanácsos lett. Az 1834-es erdélyi országgyűlésen a katolikus rendek közt szerepelt. Mindezek mellett a Magyar Tudós Társaság Igazgatótanácsának is tagja volt. 1830. július 4-én kötött házasságot iktári Bethen Sámuel és saárdi Simén Anna lányával, Katával (1814, Kolozsvár – 1871, Budapest).¹⁸ Négy gyermekük született, sorrendben: Klára (1834, Göncruszka – 1906, Abházia), Miklós (1831, Kolozsvár – 1880, Baca), akit korban Ádám (1832, Szeben – 1868, Budapest) követ. Negyedik, volt a sorban Anna, aki 1836. május 18-án,

¹⁷ Gudenus János József (szerk.): *A magyarországi főnemesség XX. századi geneológiája*. 1 köt., Natura, Budapest, 1990. 100.

¹⁸ Uo. 100. p.

Kolozsváron láttam meg a napvilágot és 1901. november 10-én halt meg. Anna születést édesapja már nem érthette meg, 1835 novemberében tüdővészben meghalt.¹⁹

A megözvegyült feleség hamarosan másodszor is férjhez ment gr. Bánffy Miklóshoz (1801, Marosvásárhely – 1894, Budapest), aki császári királyi kamarás, Erdélyi Királyi Tábla ülnöke, Alsó-Fehér vármegye főispánji tisztségét töltötte be. Emellett az Erdélyi Református Egyház főgondnoka, a Lipót-rend kis- és nagykeresztése, 1856-tól ausztriai birodalmi gróf, főpohárnokmester, illetve a magyar főrendiház örökös tagja volt.²⁰ Ezen tisztségeknek és címeknek fontos szerepük volt a család életkörülményeinek alakulásában, meghatározták a család közéleti helyét, ismerősi kapcsolatait, de a gyermekek nevelését és házasságait is egyaránt. Iktári Bethlen Katalinnal 1840. június 9-én keltek egybe Kolozsváron. Ebből a házasságból két gyermek született, Erzsébet (1841, Kolozsvár – 1913, Bécs) és György (1845, Kolozsvár – 1929, Bonchida)²¹.

Kornis Anna grófnő (magán)életének a napló ideje előtről a kutatás jelenlegi fázisában szinte semmiféle forrással nem rendelkezünk kivéve a mostohatestvérei szépírásgyakorlatai közötti feljegyzéseket, de tulajdonképpen ezekből sem tudunk meg „érdemleges” információkat fiatalabb koráról.²²

Kornis Anna életrajzáról naplója ideje utánról eddigi ismeretink alapján kiemelendő, hogy 1854. július 15-én ment feleségül gróf Zichy Károly és gróf Eszterházy Fáni fiához, gróf Zichy Paulai Ferenchez (1822, Pozsony – 1909, Cifer), akinek közéleti tevékenységéből a konzervatív pártban betöltött szerepét, illetve a Magyar Földhitelintézet megalapítását emelhetnénk ki.²³ „Mult szombaton ment véghez gr. Zichi és Kornis grófnő menyekzójük. Fényes menet kíséré az egyetemi templomba a boldog ifju párt.”²⁴ – adott hírt a Hölgyfutár az esküvőről. Három gyermekük született: Sarolta (1855, Pest – 1924, Budapest), Margit (1856,

¹⁹ A *Göncz-Ruszkai Gróf Kornis-Család Anyakönyve (1446–1917)*. Összeállította: Dr. Veress Endre, Budapest, 1917. 38–66.

²⁰ Gudenus: *i. m.* 100.

²¹ Uo. 101.

²² Lásd *Bánffy György gyermekkori írásai*. Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Kéziratgyűjtemény, Ms. 3392; *Bánffy Eliz szépírássai s egyéb iskolai gyakorlatai*. Uo., Ms. 3391;

²³ Dr. Halász Sándor (szerk.): *Magyar Országgyűlési Almanach. A Magyar Tudósító Almanachja az 1906–1911. évi országgyűlésről*. Budapest, 1906. 116.

²⁴ *Hírharang* In: Hölgyfutár. Közlöny az irodalom, társasélet, művelődés és divat köréből. 2. évf., 1854. július 19.

Pest – 1925, Marchegg) és Antal (1859, Pozsony –1921, Budapest). A család fő lakhelye a nagyhorcsöki Zichy-kastély volt, amit Anna tiszteletére Anna-várnak neveztek el.²⁵ Házasságukról meglegedettséggel és boldogan beszél, mindennap hálát ad ezért, hogy „Palival” lehet.²⁶

A kutatás jelenlegi fázisában Gr. Zichy Paulai Ferencné Kornis Anna közéleti tevékenységét mindenekelőtt a jótekonkodás terén lehet megragadni. Ennek egyik legfontosabb mozzanata az özv. Damjanich Jánosnéval és özv. gr. Batthyány Lajosnéval közösen megalapított és vezetett Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete²⁷ volt, amely alakuló ülését 1861. március 15-én tartotta. Az említetteken kívül „ott volt a magyar úri társadalom számos kiválósága”, a hölgyek mellett az egyesület támogatói között találjuk Deák Ferencet, vagy Eötvös József bárót is.²⁸ Az egyesület tevékenységei közül kiemelt népszerűségnek örvendett az 1860. április 3-án és 4-én rendezett „műelőadás”, illetve az 1864. február 11–14. között megrendezett vásár. Az előbbi jótekonny célú műsor a főúri társadalom szereplésével zajlott a horvátországi ínségben szenvedők megsegítésére, valamint a két nemzet közti barátság megújítása jegyében. A repertoáron szereplő *Zrínyi Miklós esküje* c. „élőképben” láthatjuk többek között Kornis Annát, Kornis Ádámot, Bánffy Erzsébetet, illetve Károlyi Sándort is szerepeltetni.²⁹

A bazárról Károlyi Ede a *Keleti Újság* 1860 márciusi a következőképpen tudósít: „A legnagyobb visszhangot kiváltott esemény a férfi divatcikkeket árusító Degenfeld Emma és Zichy Pálné Kornis Anna boltjában történt, a „kivált a vagyonosságukról a hölgyek előtt ismert

²⁵ Egyes kutatók szerint Ybl Miklós tervei alapján épült 1852–1855 között, mások viszont Wéber Antal nevét jelölik meg a kastély tervezőjéül, szerintük Ybl Miklós csak az 1860-as átalakítási terveket készítette. Lásd J. Csaba Fekete – J. Csaba Fekete – J. Csaba Fekete – Katalin Maróty: *Egy példa a magyar építészet 1000 évéből: a nagyhorcsökpusztai elpusztult Zichy-kastély*. In: Építés- és építészettudomány. 2008, 3–4. sz. 143–188.

²⁶ Kornis Anna levelei Károlyi Klárának, MOL, Károlyi levéltár, P 387, B. 2. k.

²⁷ *A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének története, 1861–1932. és alapszabályai, 1932.* Kiadja a Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete, Budapest, 1932.

²⁸ *A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének története, 1861–1932. és alapszabályai, 1932.* 5.

²⁹ *A nemzeti színházban tartott műkedvelői előadások.* In: Vasárnapi Ujság. 7. évf., 1860, 15. sz. 177. Idézi Tomsics Emőke: *Fotográfia a hon oltárán*. In: Fotóművészet. 50. évf., 2007, 4. sz.

(http://fotomuveszet.com/index.php?option=com_content&view=article&id=188&Itemid=184 letöltve: 2011. november 3.)

férfiak itt a legsajátosabb alkukat tették.”³⁰ „A hölgyvilág szépségeinek gyűjteménye volt ott együtt. Azok között legfeltűnőbb szépség volt egy, a konzervatív nemesi családok egyikének úrasszonya, Z... K... grófnő. Láttuk, mikor ez a büszke nő egy szegény parasztleánynak, ki a maga forintocskáját szintén elhozta a haza oltárára, nemcsak poharat töltött, de még kezet is szorított vele. (Ezt meg is énekeltük.)” – tette hozzá Jókai a Vasárnapi Újságban.³¹ Mindezek mellett Kornis Anna neve megjelenik az Akadémia támogató között is.

„Gr. Zichy Paulai Ferenczné, szül. Korniss Anna grófnő, csillagkeresztes hölgy, 60 éves korában Bécsben, hol látogatóban volt. Halála több főúri családot borított gyászba s nagy részvétet kelt.” – számolt be a *Vasárnapi Újság* gyászjelentője 1901 novemberében.³² Bécsben temették el 1901. november 13-án, a Maxingstrasse 15. szám alatti temetőben nyugszik.

³⁰ Károlyi Ede: *Horvátország inséget szenvedő népe segélyezése ügyében*. In: Képes Ujság. 1860. március 25. Idézi Tomsics: *i. m.*

³¹ Jókai Mór: *Az inség-bazár Pesten*. In: Vasárnapi Ujság. 11. évf., 1864, 9. sz. 84. Idézi Tomsics: *i. m.*

³² *Elhalálozások*. In: Vasárnapi Ujság. 48. évf., 1901, 46. sz. 750.

III. A „naplóbarátné”

Ebben a részben a naplót, mint barátot, illetve mint az önkifejezés eszközét fogom tárgyalni a szóban forgó forrás kapcsán. Elsőként a naplóírás körülményeit szükséges érinteni, hiszen ezek határozták meg a bejegyzések íróját és ebből adódóan azok tartalmát, terjedelmét, hangulatát stb.

A származásnak, illetve különösen a családfők által betöltött tisztségeknek és viselt címeknek – a naplóból is érzékelhető módon – fontos szerepe volt a család életkörülményeinek alakulásában, meghatározták annak közéleti helyét, ismerősi kapcsolatait, de a gyermekek nevelését és házasságait is egyaránt. A *Kolozsvár* című lap a gróf Bánffy Miklós temetési szertartásáról szóló tudósítása sokatmondó: „... önzetlen hazaszeretet, a trón iránti hűség, a család iránti ragaszkodás és jóindulat.”³³ Bánffy Miklós népszerű politikus volt, aki a konzervatívok táborában foglalt helyet a 1834/35-ös, 1846/47-es, illetve az 1848-as országgyűléseken. 1848 júniusában Mihályfalván lázadó román parasztok az életére törtek, ezért menekülni kényszerült Bécsbe. 1855-ben kapott osztrák, 1880-ban pedig magyar grófi rangot.³⁴ Mindezeket annak érzékeltetésére hoztuk példaként, hogy mi indokolta a család Bécshez való kötöttségét, ottani tartózkodását, egyben pedig a naplóírás körülményeit is.

Anna feljegyzéseit Hitzingben³⁵ írja nevelőnőjénél való tartózkodása alatt, így a naplóban leírtak jelentős hányada a tanulás köré szerveződik. Első bejegyzésében egy átlagos napját írja le, eszerint a 15 éves lány életében fontos helyet foglal el a tanulás. Fogékony és szorgalmas diáknak bizonyult, aki szívesen és rendszeresen készült az órákra. Hittant, rajzot tanul, zongora- és táncórákat vesz. Emellett angol és franciaórái is vannak, hiszen az arisztokrácia körében divatos és gyakori lévén az idegen szavak használata – főként francia és német, de olasz és angol – a nyelvtudást is el kellett sajátítania. A reformkortól kezdődően különösen a sajtóban, de

³³ Gaál György–Gránitz György: *Örök Házsongárd. Kolozsvár és sírkertje a századok sodrában*. 2. köt., Kolozsvár, 2010. 47.

³⁴ Pálmány Béla (szerk.): *Az 1848–49. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Budapest, 2002. 1141.

³⁵ Bécs XIII. kerülete.

egyéni törekvésként is – lásd gróf Széchenyi Istvánt – egyre nagyobb hangsúlyt fektettek az anyanyelv használatának szorgalmazására. Maga Anna is megjegyzi egy alkalommal, hogy mennyire jólesett magyarul beszélgetni, a naplóban viszont nem nagyon törekszik a tisztán magyar szóhasználatra.³⁶

Néhány olvasmányáról be is számol, így bizonyos „*Elisabeth d’Autriche*” címűt említ, de élvezettel ír Byron verseiről is. Nevelőnőjétől karácsonyra könyvet kap ajándékba, „melybe minden ángoly írónak legszebb munkái megvannak, nagyon megörvendettem ezeknek a könyveknek, mert ezek kezdete a kis bibliotékámnak, melyet akarok gyűjteni.” – írja.³⁷ „Annával nagyon sok bajom van, mert az nevelőházi falsch ideák a fejébe vannak, nem akar a gazdasszonykodásba belenézni. Megbántam, miért adtam ki a háztól, örökké a könyv van a kezibe.” – írja Anna édesanyja nagyobbik lányának.³⁸

Az elit köreiből a hölgyek részéről is kíváncsi volt bizonyos műveltség elsajátítása, amelynek egyik formája a kulturális eseményeken való részvételben – színházba, operába járás, avatások, hangversenyek stb. – gyökerezett. A színházba járás rendszeres tevékenységnek számít Anna életében is, aki gyakran értékeli is a látott darabokat. A Rachel, a III. Richárd és az V. Henrik különösen tetszettek neki – mondja. A feljegyzések tehát színháztörténeti szempontból is érdekesek, megismerhetjük a korabeli bécsi színházak műsorra tűzött darabjait, az előadások nézőközönségét, sikereit, vagy bukásait.

A tudás és a hasznos ismeretek megtanulása mellett nagy hangsúlyt fektettek a műveltségre is, ami a kultúra ismeretén túl az adott társadalmi réteget jellemző normák, szokások, azaz a „jó erkölcs” ismeretét, elsajátítását jelenti. A fiatal lányok nevelésében részt vevő nevelőnő feladata mindenekelőtt a jó erkölcs, valamint a társadalmi és a társasági normák ismeretének és gyakorlásának átadása volt. Ezt a szerepet töltötte be Anna esetében „Cavaliero kisasszony”³⁹. Anna és a „kisasszony” között meglehetősen baráti viszony alakult ki, ami meghatározó volt Anna életében.

³⁶ 1850. december 24.

³⁷ 1850. december 23.

³⁸ *Gr. Bethlen Katalin levele gr. Károlyi Klárához*. 1852. december 20., Pest, MOL, Károlyi-hagyaték, P 387, B. 2. a.

³⁹ Az említett személy kilétére még nem sikerült fényt deríteni.

Mindezekhez a „külső” tényezőkhöz, körülményekhez tartozik a családtól és a barátoktól való távollét, amely egyaránt a napló idejét és egészét áthatja. A bejegyzések tanúsága szerint ez motiválta leginkább a naplóvezetést is. A napló-, de a levélírás és az olvasás is fontos, ugyanakkor rendszeres tevékenységként jelenik meg, amelyet minden bizonnyal a magány érzete is motivál.⁴⁰ Magányosságából adódóan Annának a naplóvezetés rendszeres tevékenység, több helyen említi meg, hogy napközben is írt a füzetbe, vagy hogy a Coithéknál való látogatás helyett szívesebben mesélne naplójának. Néha úgy tűnik mintha kötelességként fogná fel, hogy minden napról beszámoljon. Éppen a folyamatosság kapcsán merül fel a naplóbejegyzések idejének kérdése is. Úgy tűnik ugyanis, hogy egyes napoknál utólagos bejegyzésekről van szó: „Nagy nap (beszúrva: volt) a mai, mert kedves anyám nevenapja (beszúrva: volt).”⁴¹ Más alkalommal pedig az aznapi bejegyzésben mintha mégsem az aznapi eseményeket mesélné el, „Ma már több van írni való (kihúzza: tegnapi), mert ma anyám utánam jött Clarissal...”⁴²

Anna naplójának melankolikus hangvételt a boldogság iránti vágy is fokozza. Meglehetősen pesszimizmus nyilatkozik aktuális helyzetéről, úgy tűnik mindenkit boldogabbnak és szerencsésebbnek lát magánál: Klárát, mert ő anyjával Pestre költözik, és nem melleleg boldog, hiszen megtalálta a hozzávaló férjet, a fiúkat, mert hamarosan meglátogathatják anyjukat és együtt töltetik az ünnepeket. Egy ismerős család fiát, herceg Vredét, is boldogabbnak tekinti, hiszen ő Párizsban fog tanulni és okos és gazdag lesz. „Ágyomba mindég gondolkozok azon, hogy mit tettem egész nap. Oh!, ott csinállok plánumokat, kik fájdalom!!, nem hiszem, hogy megtörténjenek.” – jegyzi meg.⁴³

Az otthon és az idegenség kettőssége átítatja a szöveget, „...*milyen különbség otthon lenni és idegeneknél. Ámbár a kisasszony nagyon jó és mindent megteszen, hogy mulassuk magunkat...*” – mondja.⁴⁴ Anna soha nem tudott igazán eltekinteni attól, hogy a „kisasszonynál” idegen helyen van, távol a szeretteitől, noha belátta azt, hogy a nehézségek ellenére a tanulás az ő javát szolgálja.

⁴⁰ „A napló gyakran krízisekhez kötődő tevékenység.” Philippe Lejeune: *Hogyan végződnek a naplók?* In: Z. Varga Zoltán (szerk.): i.m. 215. p.

⁴¹ 1850. november 25.

⁴² 1850. október 4.

⁴³ 1850. november 6.

⁴⁴ 1850. október 3.

A családhoz erősen ragaszkodó lányt szoros kapcsolat fűzte mindenekelőtt édesanyjához, szinte nincs is olyan nap, amikor meg ne említené őt a naplójában. Az anya a család összetartójaként tűnik fel, ő szervezi meg és irányítja a gyermekek nevelését, emellett a család rokoni és társasági kapcsolatait is ő tartja össze, ugyanakkor a főúri családoknál szokásban lévő többszöri költözködést is ő koordinálja. Némi szigor és a következetesség érzékelhető a gyermekek nevelésében, ugyanakkor körültekintő viszonyulást látunk például az anyagiakat illetően.

„Nincsen nekünk egy barátunk. Apám!, mit bánja ő akármilyen történik velünk. Domokos bácsi, kit imádok, szeret, de nem teszen semmit értünk. Oh!, csak anyám az, ki szeret és mindent értünk áldozna.”⁴⁵ – fogalmaz egy alkalommal. A mostohaapa – közvetlen módon – kevesebb szerepet játszik Anna életében. A korabeli családmódelben az apa feladata volt az anyagi jólét megteremtése, illetve ő képviselte a családot a közéletben. Kevesebbet érintkezett gyermekeivel, jóllehet ő lévén a család feje, általában övé volt a döntő szó a gyermekek taníttatását, a hivatás- és a párválasztást illetően egyaránt. A romantikus családmódel több közvetlenséget kívánt meg a szülők részéről, egyre inkább „integrálni” kezdte az apát is.⁴⁶ Az Anna és édesapja közti viszony nem feltétlenül értelmezendő rossz viszonyként, hiszen alapvetően egy ideális család képe rajzolódik ki a naplóból. A szülők viszonyáról azonban nem szól a napló.

Anna testvérei közül nővérével, Klárával állt a legszorosabb kapcsolatban. A ragaszkodás kölcsönös volt, ahogyan az egymásnak írott levelekből – például a naplóban idézett levélből – is kiderül.⁴⁷ Két bátyjához, Ádámmhoz és Miklóshoz is szintén szorosan kötődött, róluk is gyakran említést tesz. A szűk családhoz tartozott Bethlen Katalin testvére, Bethlen Domokos gróf is („Domokos bácsi”)⁴⁸, akire szintén gyakran hivatkozik. A nagybácsi néha meglátogatja Annát, néha pedig ő megy vizitába hozzá.

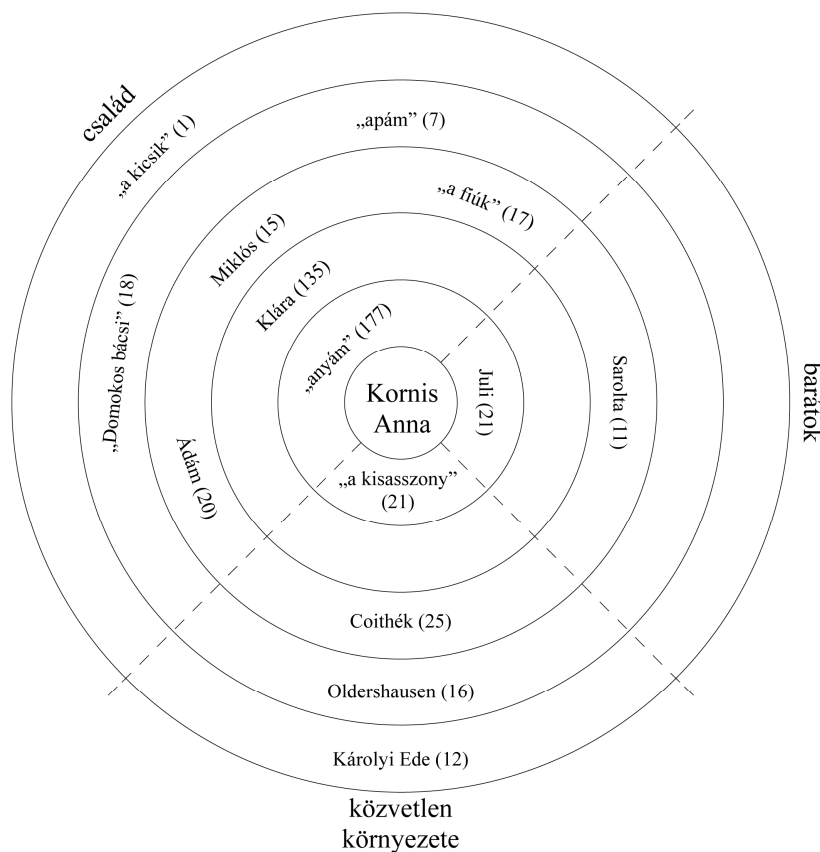
⁴⁵ 1850. november 10.

⁴⁶ Fábri Anna: *Hétköznapi élet Széchenyi István korában*. Budapest, 2009. 15. p.

⁴⁷ 1850. december 27.; A köztük lévő levelezésben – a későbbi leveleket is figyelembe véve érdemes megfigyelni, hogy míg Klára magázza húgát, Anna tegezi nővérét. *Kornis Anna levelei Károlyi Klárának*. MOL Károlyi levéltár, P387, B. 2. k.

⁴⁸ A család többi férfitagjához hasonlóan ő is magas tisztségeket és különböző címeket viselt: császári és királyi kamarás, a Lipót-rend keresztése, aransarkantyús vitéz volt, de johannita lovagként is említik. Bécsben megjelent munkája *A' nemzeti jól-létről* c. könyvecske. Héderfáján tartózkodott, illetve Hetzendorfon is volt birtoka. Feleségül vette báró Wesselényi Zsuzsannát, akivel később el is váltak, gyermekük nem született. Utóda nem

A grafikon Annának a családtagok mellett a barátokként említett személyekkel, illetve a közvetlen környezetében lévőkkel való kapcsolatát mutatja, aminek fokmérőjéül a naplószövegben való említés gyakorisága szolgált. Ezt zárójelben számmal jelezzük.

A családtól való távollét érzésével a barátok hiánya párosul, ebben a helyzetben a napló jelentősége felértékelődik: „...ez a könyv az én barátném, mert neki mondom meg minden titkaimat – ámbár szinte egy csepp sincs –, de mégis a gondolataimat jól esik hogyha valakinek a (kihúзва: gondolataimot) szabadon kimondhatom. Nincsen egy barátném, nincsen egy [...] szív, melynek az én érzéseimet megmondhatnám.”⁴⁹

lévén, vele halt ki az iktári Bethlen ág. 1866-ban hunyt el, Kolozsváron a Házsongárdi temetőben levő Bethlen-kriptában nyugszik. Unitáriusnak keresztelték, de halála után nem sokkal áttért a katolikus vallásra, ezt mutatja az általa építtetett kriptá kialakítása is. Gaál–Gránitz: *i. m.* 41–43. p.

⁴⁹ 1850. október 22.

Két barátnőt említ a napló Julit, mint a legjobb barátnőt és Saroltát, Nathalieval együtt tanulnak egy darabig, de csak pajtási viszony alakul ki köztük. A két előbbivel leveleznek, mivel Juli és Sarolta Kolozsváron laknak. Amikor Nathalie-nak véget ér a tanulás és elmegy „a kisasszonytól” Annának már csak az ismerős osztrák család gyermekei, a Coith lányok maradnak. Anna nem tud velük baráti kapcsolatot kialakítani: „...nem *gutírozom*⁵⁰ – mind Nathalie és Lory – az ők társalgásukat. Az igaz, hogy szép, kellemetes, eszes leányok, de én nem tehetek róla, nem jönnek nekem úgy elé, mint Paulina vagy Róza, pedig ők több *gefälligkeittal*⁵¹ voltak irántam, mind ezek és mégse tekintetem őket mint barátnéimat, hiszen hogy tisztán megmondjam, hogy minek gondolom okát. (Annak, hogy ők nincsenek velem egy rangba.)” – magyarázza.⁵² Majd: „Ezt ha valaki – mármint az, aki maga nem érzi – elolvasná, fogadom, hogy azt gondolná, hogy nincs elég eszem. Pedig én eleget *foiszírozom* magamot velük mint barátnékkal lenni, de nem tudok, hiába. Ezt legjobban fogja érteni Juli, mivel minden gondolatunk, és ő is olyan nagy *arisztokrata*, mint én, és nem kötne intim barátságot egy bárkiné leányával. Meglehet, hogy rosszul gondolkozok, a mostani világhoz képest.”⁵³ Anna szemmel láthatóan büszke a származására, bár kétségtelenül van benne bizonyos fokú belátás és alázat, mindenekelőtt pedig jólneveltség.

A kommunikáció iránti igény a napló-író viszonyában is megmutatkozik. A szerző és a napló viszony azonban mégsem teljesen egy négy szemközti kapcsolat, hiszen a bejegyzéseket néha Juli és Klára is elolvassa. „*Igazán szégyellem magamot, hogy a stílusom, úgy mind az ortográfia, ebben a könyvbe nagyon rossz. De csak Clarissnak és Julimnak mutatom meg és ők megengednek nekem, és tudják, hogy jobban is tudok.*”⁵⁴ Később egy nővérének küldött levélben is meghagyja, hogy: „Ne mutasd, kérlek, senkinek ezen borzasztó firkálást, ha szeretsz!”.⁵⁵ Fogalmazásmódja több helyen is lehetséges olvasókat feltételez, a helyesbítések, magyarázkodások egy esetleges befogadó lehetséges reakcióira adott válaszként is értelmezhetőek.⁵⁶

⁵⁰ kedvelem (német)

⁵¹ kedvességgel, szívélyességgel (német)

⁵² 1850. október 3.

⁵³ 1850. október 3.

⁵⁴ 1850. december 10.

⁵⁵ Kornis Anna levele Kornis Klárának. 1859. október 10., MOL, Károlyi levéltár, P 387, B. 2. k.

⁵⁶ Szávai János: *Irodalom, fikció, antifikció* In: Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.): *Íi.m.* 28–29.

Ebben az élethelyzetben – az intézeti tartózkodás, a naplóvezetés ideje alatt – az írás tehát az önkifejezés eszközévé válik, írója a külső történések mellett folyamatosan reflektál saját reakcióira, magatartására is, gondoljunk a fent említett Coith lányokkal szembeni viszonyulására, vagy éppen a saját álmaival, helyzetével kapcsolatos gondolataira.

A naplóírás célját és módját tárgyalva Philippe Lejeune négy kategóriát különböztet meg: kifejezés, elmélkedés, az emlékezet és az írás öröme. Kifejezni annyit tesz, hogy kommunikálni, papírra vetni azt, amit érzünk. Az elmélkedésnek két oldala van – mondja -, az önelemzés és a töprengés. A napló erre olyan teret és főleg időt kínál, amelyet a sajátmagunkhoz, illetve saját ritmusunkhoz igazíthatunk. „Rögzíteni az időt annyi, mint megalkotni a papír-emlékezetet”, örömünket lelteni az írásban pedig azt jelenti, hogy „jó érzés formába önteni azt, amit megélünk, fejlődni az írásban, létrehozni egy tárgyat, amelyben felismerjük magunkat.”⁵⁷ Esetükben érdemes tehát a tükrözés jellemzőire is figyelni: hogyan élte meg a szerző, esetleg környezete a politikai–gazdasági–társadalmi eseményeket, változásokat és ezeket hogyan értékelte;⁵⁸ az emlékezet működési mechanizmusára a megjelenítettek módjában (főként az önéletírásoknál és a visszaemlékezéseknél); de ugyanígy író és a szöveg kapcsolatára, kifejezésmódra, akár az írásképig terjedően stb.⁵⁹

⁵⁷ Z. Varga Zoltán (szerk.): *i.m.* 216–217.

⁵⁸ Benda Gyula: *Társadalomtörténeti tanulmányok*. Osiris, Budapest, 2006. 8.

⁵⁹ Erős Ferenc: *Önéletrajz, napló, levelezés. Analitikusok és páciensek önvallomásai*. In: Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.): *i.m.* 134–145.

IV. Életképek a naplóból

Bár a naplószövegben megjelenő, felelevenedő mentalitás- és művelődéstörténetnek találtam azok közül néhánynak a bemutatását.

Társas viszonyok, társasági élet

Gyakori a szövegben a különböző, alapvetően érzelmi viszonyok említése a mindennapi történésekkel szemben. A házasság a legfontosabb témák közé tartozik, amely a Klára és a Károlyi Ede házasságának előkészületeiben teljesedik ki. A házasság „kereteit” a társasági életben találjuk meg, hiszen a rokoni és baráti/ismerősi látogatások, a bálokon, estélyek presztízs és egyéb szerepük mellett ismerkedési lehetőséget jelentettek a résztvevők számára. Az eladósorba került lányoknak ugyanakkor szinte ez volt az egyetlen olyan alkalom, ahol férjet találhattak maguknak. A báli szezon télen lévén szerencsésnek mondható, hogy a még oly rövid időszakot felölelő bejegyzések éppen ebben az időszakban születtek.

A vizitálások, a gyakori művelődési programok, az estélyek sajátos dinamikát adtak a mindennapoknak, amely Anna feljegyzéseinek köszönhetően számunkra is érzékelhetővé válik. Ezek a részek fontos adalékul szolgálnak ugyanakkor a 19. század közepén élő embereszmény körvonalazásához, a szerző ugyanis ilyenkor gyakran jellemez valakit. Ez alapján az ideális nő fő erényeiként a szépség – karcsúság, kellemes megjelenés – „kellemetesség”, azaz kedvesség és ártatlanság, valamint a műveltség jelenik meg. Ennek prototípusát Klára képviseli. Az eszményi férfi néhány aspektusát is felvillantja a szöveg: legyen jó megjelenésű, azaz igényesen, az aktuális divat szerint öltözött, jó modorú, udvarias.

A közéletben nőt és férfit illető elvárások sokkal differenciáltabban jelentek meg, ezeknek leginkább az erkölcs mentén alakultak. A nők hírnevükre jobban kellett vigyázniuk, az „ő (a férfiak) kényének s kedveknek többet szokás megbocsátani, másfelől pedig kevesebb

vigyázatlanságot engedünk el nekik (a nőknek)”,⁶⁰ ugyanazoknak a cselekedeteknek is más következményeik voltak a nők számára. Ezt a viszonyulást azonban nem kell szükségszerűen lekicsinylőnek, igazságtalannak tekintenünk, sokkal inkább a hagyományos elképzelésekhez igazodónak. Ez a naplóban a Károlyi Ede szerelmi kalandjának említésénél, vagy a Klárát érintő rosszindulatú szóbeszédnek által bukkan fel a szövegben. Anna többször is felháborodva számol be egy-egy pletykáról, mely rossz hírba hozza nővérét vagy családját.

A sorból további ízelítőként említjük meg nővére egyik udvarlójával, az Oldershausen báróval kapcsolatos feljegyzéseket. A fiatal férfi halálosan szerelmes Klárába, aki azonban nem viszonzozza ezt. Ezzel Anna is egyetért, egy alkalommal ki is nyilvánítja, hogy nem szeretné Oldershausent sógorának. Oldershausen azonban nem adja fel, folyton a Klára közelében igyekszik lenni, sűrűn tesz látogatást Korniséknál, megjelenik a színházban, bálokon. Magatartása hamarosan terhevé válik a család számára, aminek csúcspontját egy általa elindított pletyka jelenti. Hazakísérte Klárát a színházból – állítja – ami a társadalom szemében egyenlő volt a lánykérés lehetőségével. Ettől kezdve az Oldershausen távoltartása családi „programmá” válik, a mama már csak illemből vált vele néhány szót, Klára és Anna hasonlóképpen, a fiúk pedig egyáltalán nem szívesen keresik a társaságát. „Ebéd után megmondottuk a legénynek, hogy ha jön valaki mondják, hogy nem vagyunk otthon, mert mindnyájon féltünk, hogy az utálatos Oldershausen eljön.” – írja.⁶¹

Más a helyzet Károlyi Edével, aki viszont kezdettől fogva szívesen látott vendég. Ede megjelenésétől kezdve Anna naplóbejegyzései a nővére és az Ede között kibontakozó viszony körül forognak. Ez a napló legizgalmasabb, ugyanakkor legdinamikusabb és legtartalmasabb része is. Történés történet követ. Ede és testvére, Sándor megjelenik a Kornis rezidencián egy estélyre szóló meghívással, amelyet Ede eszközölt ki az estélyt adó Teleky Maxnétől, feltehetően azért, hogy Klarával megismerkedjen. A család sokáig tanakodik, hogy elmenjenek-e, nehogy Klárát újra alaptalanul hírbe hozzák, végül mégis elmennek. Báli idény lévén újabb és újabb alkalmak következnek, lehetőséget adva a két fiatalnak a találkozásra és az ismerkedésre, „Ede nagyon csinálja a kurt Clarissnak” – számol be a napló.⁶² Klára az elején még vonakodik és

⁶⁰ Knigge, Adolf Franz. *Érintkezés az emberekkel. [Ueber den Umgang mit Menschen]* Budapest, 1875. In: Fábri Anna (szerk): *A művelt és udvarias ember*. 198.

⁶¹ 1850. december 1.

⁶² 1851. január 8.

Edének is van valami lezáratlan szerelmi ügylete, mert „Károlyi nagy kurtizáló”,⁶³ ám hamarosan kölcsönös vonzódás alakul ki köztük.

Eljegyzésre kerül a sor, Ede nagybátyjai, Károlyi Lajos és György, megkérlik Klára kezét. A házasságnak azonban van egy akadály, ez pedig a vallásváltoztatás kérdése, a Károlyi család hithű katolikus, a Kornis pedig református lévén. A vegyes házasságok kérdése a reformkori országgyűlések sarkalatos pontját jelentette. Az erdélyi, illetve magyarországi országgyűlési jegyzőkönyvekben, illetve a sajtóban különböző esetekről olvashatunk: a szentségek kiszolgáltatásának megtagadása, a születendő gyermekek megkeresztelése körüli bonyodalmakról, egyházi előjárók körleveleiben lelkészek elmarasztalásáról stb. A sérelmeket Erdélyben végül az 1841–42-es országgyűlés rendezte, amely törvényessé tette a vegyes házasságokat, a születendő fiúgyermekek pedig az apa, a lányok az anya vallását követték. A Károlyi család esetében a vallásváltoztatás leginkább a családi hagyományok, a folytonosság megőrzése miatt volt fontos.

Klára átkeresztelkedése nehéz döntés eredménye: „Oh!, Anna, csak egy ne volna, az a vallásváltoztatás, mert mikor rá gondolok a szívem majd elreped és nem tudom mit tegyek.” – mondja Klára.⁶⁴ Hamarosan ki is tűzik az esküvő időpontját, március 1-e. A házasság előkészületeinek leírása méltán tükrözi főleg a Károlyi család gazdagságát. „Az öreg Károlyi István igen kedves ember, annyi ajándékokat adott az [...], szekeret, egy 80 ft-os kámint, az én szobámba 5000 pengő szükségesekre. Eduárdnak komissziót⁶⁵ adott, hogy Bécsbe vegyen egy brázlétot⁶⁶, vagy akármit 600 forintig, amit ő fog nekem átadni.” Nászútra Párizsba és Londonba mennek.⁶⁷

A házasság az egész család számára fontos esemény. A szülők feltétlenül a frigy mellett állnak, mindamellet, hogy a fiatalok között láthatóan kölcsönös vonzalom van, egy Károlyi vej jó partit jelentett anyagi és társadalmi szempontból egyaránt: „Anyám akarja, apám is, csak Clariss nem, ki küzsdik maga magával és nem tudja mit tegyen. Anyám azt mondja (kihúzva:

⁶³ 1851. január 8.

⁶⁴ 1850. december 27.

⁶⁵ megbízatás, meghatalmazás, bizomány (latin)

⁶⁶ karkötőt (francia)

⁶⁷ 1850. december 27.

anyám) neki, hogy tegye meg, mert miért rontsa el egész jövődjét egy külső formáért.”⁶⁸ Az érdeket az is látszik igazolni, hogy bár a Bethlen család is, akárcsak a Bánffy, vagy a Kornis református családok voltak, ráadásul gróf Bánffy Miklós az Erdélyi Református Egyház főgondnoka, mégis a vallásváltoztatás mellett állnak. A fiúk egyéni véleményéről nincs tudomásunk, úgy tűnik mindenesetre, hogy ők is támogatták a házasságot.

Anna korántsem értett ennyire egyet nővére házasságával. Mindenekelőtt – Klárához hasonlóan – kisebb tragédiaként élte meg, hogy számukra testvéreként, de az egész családnak is véget ért a közösen eltöltött idő „O!, ha a múltra gondoltam, akkor láttam a boldog gyermeknapjaimot, melyek soha többé nem térnek vissza; láttam mindnyájunkat összegyűlve és diskurálva csendesen, és mindegyikünk kimondá érzéseit és gondolatjait, de fájdalom, e se lesz többé oly kellemetesen, mert Clariss nem a miénk többé!”⁶⁹.

Még ennél is fontosabb volt a vallásváltoztatás ellenzése. A vallás Anna életében fontos szerepet játszott, ami a vasárnapi istentiszteleteken való rendszeres részvételen és a hittanórákon túl, valódi hitbuzgóságot jelentett. „Én azt tartom, hogy nagy áldozat az hogyha megteszi; és csak akkor tehetné meg, hogyha tiszta szívből érezné és mindenekfelelül adorálja.” – fogalmaz. Ha mindez nem áll fenn, akkor ő ezt az áldozatot a Klára helyébe nem térne át, még ha az a házasság megheiusulását is jelentené.⁷⁰ Anyja Annának is azt tanácsolja, hogy mivel még úgysen konfirmált ő is térjen át a katolikus vallásra, hiszen ez megkönnyítené majd a férjhezmenetelét. Senki kedvéért nem változtatná meg a vallását, bár gyerekei lehetnének katolikusok – nyilvánítja ki Anna.⁷¹

Az esküvő nagy pompával zajlott. „Károlyi Ede gróf és Kornis Klára grófnő mult szombaton esküttek meg az egyetemi szentegyházban. A szép menyasszony egyszerű, magyar szabasu fehér selyem öltönyt viselt csipke fátyollal és mirtusz koszorut; a vőlegény pedig, számos vendéggel együtt fényes nemzeti diszöltönyben jelent meg. Az egyházi szertartás

⁶⁸ 1850. december 20.

⁶⁹ 1851. február 7.

⁷⁰ 1851. január 20.

⁷¹ 1851. február 13.

nemzeti nyelvünkön ment véghez. Az új házasok Fótra kocsiztak.” – emlékezett meg a *Hölgyfutár* című napilap.⁷²

A „kellemetes” megragadása – Az ideális megjelenése a naplóban

A napló az írás, az önkifejezés, de az önismeret eszközévé is válik, saját reakciói, magatartása mellett gyakran reflektál a külső történésekre, az őt körülvevő személyek kinézetére, magatartására, megnyilvánulásaira is. Ezen a ponton ragadható meg a korszellem, a jó és helyes életről alkotott elképzelések, illetve a kor embereszménye, a férfi- és nőideál is. Az eszménykép alakulását hagyomány és modernség, köz- és magánélet, egyén és közösség határozza meg, emellett pedig a fizikai környezet, a társadalmi helyzet és még sorolhatnánk. Ez tehát nem egy teljesen körülhatárolható fogalom sem térben, sem pedig időben. Nem állíthatjuk például, hogy a patriarchális társadalmakra jellemző női szerepekről alkotott elképzelés pontosan 1887-ig tartott, hiszen a publikáló, a világ különböző helyeire utazó, a bicikliző vagy szivarozó nő viselkedése megbontotta a hagyományos képet, új válaszokra készítette a közvéleményt. Hasonlóan az abroncsszoknyát sem éppen 1850-től 1870-ig viselték, mint ahogy a mintakövetés természetét, folyamatát is nehéz tetten érni térben a személyek mozgásának, illetve az információ áramlásának ellenőrizhetetlensége miatt.

A kor tanácsadó irodalmát és a személyes jellegű forrásokat összevetve megfigyelhető az elmélet és a gyakorlat, azaz a leírtak és az azok „betartása” közti eltérés, amit az eddig felsoroltak mellett az ízlés – ez a rendkívül szubjektív és egyéni értékítélet – is meghatároz.⁷³ A 15 éves Anna az arisztokrata, hamarosan eladósorba kerülő lányok szemszögéből értékel. Ezeket figyelembe véve a Kornis-naplót érdemes összevetni más kortárs szerzők hasonló jellegű megnyilvánulásaival/írásaival is, például a Slachta Etelka⁷⁴ vagy a Kölcsey Antónia

⁷² *Hirharang* In: *Hölgyfutár*. Közlöny az irodalom, társasélet, művelődés, és divat köréből. Nagy Ignác (szerk.), Budapest, II. évf., 1851. március 3.

⁷³ Lásd Fábri Anna (szerk.): *i. m.*

⁷⁴ Slachta Etelka, soproni úrilány naplóit Katona Csaba közölte öt kötetben.

feljegyzéseivel.⁷⁵ Az említett források több szempont alapján is összevethetőek egymással: egyfelől mindhárom körülbelül abban a korszakban keletkezett (az 1830-as évek vége – 1851), szerzőik majdnem azonos életkorúak, mindhármuk nő, a döntő különbség a naplóiírók származásában, társadalmi helyzetében rejlik, ami egy többszempontú, sok esetben átfogóbb kép kialakítására ad lehetőséget.

A Kornis-napló esetében elsősorban két fontos tényező ad teret az eszményi megfogalmazódásának: az egyik a Klára házassága, a másik pedig a téli idény, amely igencsak kedvezett a társasági eseményeknek. Az ideális nő, illetve férfi a naplóban inkább külső tulajdonságok, illetve belső értékek alapján jellemzett, kevésbé a betöltött, vagy neki szánt szerepek alapján. Az ideális férfi „termete szép”, legyen „jó ember”, azaz „nagylelkű”, „kedves” és „eszes”, dicséretes ha Párizsban nevelődik.⁷⁶ Nővére házasságáról szólva Anna megjegyzi, hogy Pálffy Pál mellett – akit Klára számára ideális vőlegénynek gondol – szól az is, hogy magyar.⁷⁷ Később kiderül, hogy Anna a maga részéről azt szeretné ha Angliában egy gazdag lord felesége lehetne.⁷⁸

Az eszményi nőt a naplóból kiragadva két példával érzékeltetjük. Az egyik Anna nővérének, Klárának a jellemzése: „*Oh!, miért panaszol ő, kinek az Isten mindent megadott a perféctiora: szép mind egy Vénusz, kedves, mind egy angyal, ártatlan, mind egy bárány, szíve tiszta minden intriga irigységtől, esze is sok van.*” A másik pedig a kisebbik Coith-lány, aki „*különös szép, még nem láttam egész életemben olyan szép gyermeket 13 esztendő, nagyon grációse, de kicsi ideihez képest. Szőke vonklia, mint arany és fekete szemei, milyeneket ritkán lát az ember olyan [...] hosszú szemöldöke, nagyon fehér és rózsaszín pofái vannak s olyan, mind egy rózsza.*”⁷⁹ Egy nő tehát legyen szép, csinos és „kellemes”, mindenekelőtt pedig eszes, művelt és illedelmes.

A jó és boldog életről szóló diskurzusban gyakran esik szó a pénzről a naplóban elméleti és gyakorlati síkon egyaránt. „Azért is kérem az Istent, adna pénzt, mert akkor lehet tanulni és

⁷⁵ Gábor Júlia (szerk.): *Kölcsey Antónia naplója*. Budapest, 1982.

⁷⁶ 1850. november 2.

⁷⁷ 1850. december 24.

⁷⁸ 1851. január 27.

⁷⁹ 1850. október 23.

mindent megszerezni, ami kellemetes és jót tenni.” – írja.⁸⁰ Annak ellenére, hogy a család több nagy birtokokkal rendelkezik, Anna elmondása szerint anyagi gondokkal küzdenek. „...írja anyám, hogy újra megszorult a pénz dolgába, mindég a pénz csinálja a legnagyobb bajt. Azért is kérem az Istent, adna pénzt, mert akkor lehet tanulni és mindent megszerezni, ami kellemetes és jót tenni.”⁸¹ – olvashatjuk. Mindamellet, hogy a boldogsághoz pénz kell – mondja – az Anna és Pálffy Pál közti eszmecserében elhangzik az is, hogy sokan – nem helyesen – a vagyonért házasodnak. Maga Károlyi Sándor is, a nagyobbik Kornis lány első férjének testvére sem értett épp a két család közti vagyonkülönbség miatt egyet a Klára és az Ede házasságával. „Ádám jött ma búsan és mondotta, hogy Alexander büszke és velek nem olyan freinlics⁸² mások előtt, mind szokás szerént. Én mondtam neki,/98 hogy az ő helyibe nem bánnám sokat, mert ez esztelenségre mutat. Azt is hallottam, hogy ő – egyedül az egész familliába – ennek a házasságnak ellene volt. Szeretném tudni miért, grófok vagyunk, mind ő, pénzünk nincsen annyi, az igaz, hanem a pénz nem teszi ki az embert.”⁸³ – áll a naplóban.

⁸⁰ 1850. december 17.

⁸¹ 1850. december 17.

⁸² barátságos, szívélyes (német)

⁸³ 1851. február 3.

Összegzés

„Valaki tollat ragad, és feljegyzi, mi történt (vele) aznap: ez a napló” – mondja Horváth Andor.⁸⁴ A Kornis-napló esetében láhattuk, hogy – különösen az elején feltett kérdés szempontjából – az a bizonyos „vele” a meghatározó. Anna közeli barátok hiányában naplóbarátnőjéhez szól, amelyet bár nem nevez, vagy szólít meg, sőt bejegyzéseit olykor nővére és Juli barátnője is elolvassa – levelezőkönyv jelleget adva a füzetnek – egyértelműen annak érez.

A naplók tipológiáját felállító Philippe Lejeune megfogalmazása szerint vannak érzelmes, ideges, szenvedélyes és cselekvő naplók. Meglátásom szerint Kornis Anna naplója főként az első kategóriába sorolható be, így főként az énreprezentáció, a személyiségpszichológia felől közelíthető meg, ugyanakkor számos mentalitástörténeti és egyben művelődéstörténeti vonatkozást is magában hordoz.

A Kornis-napló, ahogy azt már a bevezetőben is jeleztem két síkú kutatást tesz lehetővé. Az egyik a napló, a másik a naplót író Kornis Anna személyével kapcsolatos. Ez utóbbi megismerése, életútjának feltárása további kutatásokat vet fel. Egyik lehetséges vizsgálódási terepnek a Magyar Országos Levéltárban elhelyezett Károlyi-hagyatékban fennmaradt magánlevelezés kínálkozik. A Bethlen és a Kornis család iratainak nagy része az Erdélyi Múzeum Egyesület tulajdonát képezte, a múlt század közepétől viszont a román állami levéltár gyűjteményében van. Sajnos ezek között az anyagok között nincs olyan forrás, amely kutatásom szempontjából releváns lenne. Feltételezésem szerint lehetséges, hogy a család birtokát képező szentbenedeki kastély 1948-as feldúlásakor olyan dokumentumok – talán még naplókötetek is – égetődtek, illetve veszttek el, amelyek értékesek lehetnek volna jelen kutatás szempontjából is.

⁸⁴ Horváth Andor: *A naplóíró én. Műfajelméleti vázlat*. In: *Korunk*. 2008, 3. sz. (<http://korunk.org/?q=node/8&ev=2008&honap=3&cikk=8841>, letöltve: 2012. november 3.)

Függelék

A szövegek közlés elvei

A szöveg közlésénél elsődlegesen a kezelhetőséget tartottuk szem előtt. Mindezzel együtt igyekeztünk a lehető leghűbben tolmácsolni Anna írását, hiszen az írás a szerző gondolkodásmódját, meglátásait, lelkiállapotát, de műveltését is tükrözi, ugyanakkor az adott kort is.

Anna írása szépnek, rendszerezettnek és kiegyensúlyozottnak mondható. Ennek ellenére természetesen akadtan olyan szavak, tulajdonnevek, kifejezések, amelyeknek a kiolvasása gondot okozott. A bizonytalan olvasatokat „[]”-ben, vagy ha egyáltalán nem tudtuk kiolvasni, akkor „[...]”-al jelöltük. A naplóíró viszonylag ritkán javított bele a szövegbe, vagy húzta ki mondanivalóját, a kézirat gördülékenyebb olvasása miatt ezeket zárójelben közöljük.

A szövegben az írásjelek használata egyáltalán nem következetes, gyakori a vessző használata pont helyett – így mondatai gyakran fél oldalasnál hosszabbra nyúlnak –, kötőjelek egyáltalán nincsenek. A központosítást tehát a mai helyesírás elveinek megfelelően alkalmaztuk, a tagmondatokat is az értelmezésnek megfelelően elválasztottuk egymástól. A mondat szerkezetekbe, a szavak sorrendjébe, ragozásába stb. azonban nem változtattunk.

Anna a tulajdonneveket szinte minden alkalommal más formában írta le, a gördülékenyebb olvasat miatt az átírás a helyes, vagy hivatalos formát követi. Az egyes személyek esetében a címeket a korabeli használatnak megfelelően adtuk meg. A nem magyarul használt formát meghagytuk, mint például „Paul Pálffy”, azaz „Pálffy Pál”.

A ma már betűkettőzéssel írt szavak többségében a korban még rövid mássalhangzót használtak, így a „szokot” (szokott), „ot” (ott), „orakkor” (órákor), „töbet” (többet), „kissaszony” (kisasszony) stb. esetekben. Bár ezek használatában sem tapasztalható teljes következetesség, a könnyebb olvasás miatt ezeket is a mai helyesírásban közöljük, hasonlóan a külön- és egybeírásnál, ugyanígy a kis- és nagybetűk használatánál is. A tájnyelvi kifejezéseket viszont abban a formában hagytuk, amelyben a kéziratban szerepelnek. Az idegen szavaknál minden idegen kifejezést meghagytunk, ezeket lábjegyzetben magyarázzuk.

A naplóbejegyzések dátumait is szöveghűen közöljük, meghagyva a napok neveinek korabeli írásmódját, például „október 1^{ső}”.

A füzetnek csak minden második oldala számozott, mi azonban az oldalakat egyenként, „/”-al és az utána következő számmal jelöltük.

Gróf Kornis Anna naplója (1850–1851)

Hitzing⁸⁵

*[...] N° 94.

Október 1^{ső}, Kedden

Ma is mint mindég fél hatra felkeltem és miután felöltöztem könyveimet elvéve kimentem a kapu alá tanulni, hol a szokott helyünk tanulni mikor esik az eső. Nagyon kacagásra méltó látni hogy tanulunk ott hárman és hogy sétálunk azon a kicsi helyen. A frustuk⁸⁶ ma fél kilencre volt, mi kilencig tartott és akkor egy órát claviroztam⁸⁷. Tíz órakor Cavaliero kisasszonnyal volt egy órám, miután én egy fél óráig leckéket írtam a francianénak. Mikor az óra fél tizenkettőt ütött, a clavirmesterem mindég bé szokott lépni, de ma nem jött el, mert beteg szegény, tehát egyedül kellett hogy játszodjam ezt az órát is. Fél egyre felöltöztem és egy órakor siettem a francianéhoz, ki már várt, hogy a leckét megadja. Két órakor eszünk és nekem mindég jó apétitusom van. Délután Nathalieval szökdincéslni szoktunk, amikor nem esik az udvarba, de ma, minthogy az idő olyan rút volt, csak a kapu alatt kellett a szabad fertályórámat tölteni. Még abba is megakadályoztatott/1 a rossz idő, hogy mint szokás szerént délután sétálni menyjünk. Tehát meg kellett elégedni az itthonmaradással és együtt való dolgozással egész este. Csak akkor mikor diskuráltunk tudtam meg, hogy plánumok voltak formálva a mai napra, melyeket az esőért elhalasztatott szombatra. Én eleget kérdeztem a terveket, melyeket formáltak vasárnap, mikor nem voltam itthon, de nem akarták megmondani. Azt mondták, hogy majd meglátom szombaton. Csak azt tudom, hogy azok a plánumok azért formálódtak, mivel ma van a nap, melyen Nathalie felszabadul és nem tanul többet. Minden nap várja az anyát, kinek nemsokára érkezni kell Ischelből⁸⁸ és akkor elviszi magával. Oh!, be boldog ő, visszatér hazájába és családjá körébe, ki a legkedvesebb e földön. Tőlem még messze van az a pillanat, melyben visszatérhessek szülőimhez. Így telt tehát el a mai nap. Csak mikor éppen az ozsonnyánkat ettük,

⁸⁵ Hietzing. Bécs XIII. kerülete.

⁸⁶ reggeli (német)

⁸⁷ zongoráztam (német)

⁸⁸ Bad Ischl. Felső-Ausztriai fürdőváros.

érkezett [...] [Nécen]dorfból⁸⁹ és mondotta, hogy anyám/2 és Clariss elmentek Bécsbe a franciatheátrumba Rachelt hallgatni Adriene Lecouvreurt [Derib]től, ki a Prophéta szüségit⁹⁰ is komponálta. Azt mondják, hogy Rachel különös szép ebbe a darabba.

2^k Szeredán

Minden úgy ment, mind minden nap. Csak tizenkét órákor jött Clariss anyámmal és az én jó anyám azt proponálta, hogy én és a kisasszony a theátrumba menjünk az ő helyébe és a Clarisséba, kik lemondottak, hogy én is láthassam Rachelt, Adriene Lecouvreurt, kit ma újra adtak, mivel nagyon megtetszett az a darab. Úgy örvendettem ennek a propozitációnak, melyet a kisasszony örömmel elfogadott. Egész délután csak szökdincséltem. És Clariss nálunk ebédelt, megsimította hajamat és feladta kék köntösömet. Anyám, ki Bécsbe ment szállást keresni magának, megígérte, hogy a szekeret hat órákor elküldi, hogy elmenjünk a színházba. De anyám alig vette észre, hogy tölt el az idő és csak hat órákor/3 jött Clariss után, ki már várta nagyon. Mikor anyám jött, akkor igen késő volt még várni míg Hétzendorfra⁹¹ megy és újra visszaküldi a szekeret, azért tehát Cavaliero kisasszony egy fiákert⁹² fogadott és vágatva mentünk a városba, félve, hogy elkésünk a színházból. Én nagyon féltem előre, hogy nem kapjuk meg a lózsit⁹³, melybe én már voltam, de nem emlékeztem, hogy melyik volt bizonyosan. Mégis szerencsésen megkaptuk. Velünk voltak a lózsiba a Domsics leányok és egy más grófné, melynek nevét elfelejtettem, egy gróf [...] is ott volt. Egy néhány percekét vártunk míg a kordinát⁹⁴ felhúzták. Az első felvonás nem volt nagyon intérésszánt⁹⁵, mivel Rachel nem jelent meg. Mit mondjak én Rachel játékaról? Én, ki midőn egy néhány szavakat mondott ki, bámultam. És kivált mikor haragját, vagy nagylelkűségét fejezi ki bámulásraméltó. Adrienebe legszebb volt és legjobban fejezte ki a haldoklását egy oly leánynak, kit megmérgezték. Nem lehet leírni milyen/4 érzés van

⁸⁹ Valószínűleg a németországi Nackendorf lehet szó.

⁹⁰ valamely mű cselekménye, itt: zenéje (francia)

⁹¹ Bécs Meidling nevű XII. kerületét 1892-ben hozták létre öt falu egyesítéséből, amelyek közül az egyik Hetzendorf volt.

⁹² Kétlovas, zárt városi bérkocsi (francia)

⁹³ páholy (francia, német)

⁹⁴ függöny (francia)

⁹⁵ érdekes (francia)

az emberbe mikor ő játszik. Egyszerre megmelegedtem (átjavítva: nekem egyszerre melegem lett), mindjárt azután egy hideg izzadság járta át testemet. Az ember úgy el van fogulva és örökös spanungba⁹⁶ van, mikor ő a színpadon láttatja magát. Nagyon sokat apladíroztak⁹⁷, és meg is érdemelte. Azt mondják, hogy Ráchel Pestre le fog menni hat előadásra. Azt hiszem, hogy ott jobban fogják fogadni a vendégszerető magyarok, mind itt a németek, kik csak a pénzre néznek. Mikor a színháznak vége volt, nekünk nagyon bajos volt megkapni a szekeret, mert nem volt legény velünk és a fiákereknek messzébb kell állani, mint az ekquipázskunak⁹⁸, úgy tehát kénytelenek voltunk gyalog menni, és felkeresni a szekeret mely az utolsó volt mindegyik közt. Én féltam és nem tudtam miért. Szerencsére megkaptuk és nemsokára otthon voltunk, hol mindjárt lefeküdtünk. Azt még elfelejtettem megírni, hogy mikor ott voltunk, herceg Vredénével beszélt a kisasszony sokáig./5

Csütörtök 3^{dik}

Ma egész nap esett az eső, és nem moccanhattunk ki a szobából, ami nagyon kellemetlen volt. Anyámékat nem láttam tegnaptól fogva és már ma szívem fájt. Mindég mikor egy kurta ideig is bár nem látom Clarissomat és kedves anyámat, bús vagyok és levert. Mindég rájuk gondolok és arra, hogy milyen különbség otthon lenni és idegeneknél. Ámbár a kisasszony nagyon jó és mindent megteszen, hogy mulassuk magunkat, de minden előtttem egyforma, amit nem anyámmal csinállok, és kivált az, mikor Coithékhoz megyünk. Nekem olyan mindegy, hogyha megyünk-e vagy nem. Még inkább szeretem, mikor nem megyünk, mert nem gutírozom⁹⁹ – mind Nathalie és Lory – az ők társalgásukat. Az igaz, hogy szép, kellemetes, eszes leányok, de én nem tehetek róla, nem jönnek nekem úgy elé, mint Paulina vagy Róza, pedig ők több gefélligkeittal¹⁰⁰ voltak irántam, mind ezek és mégse tekintetem őket mint barátnéimat,/6 hiszen hogy tisztán megmondjam, hogy minek gondolom okát. (Annak, hogy ők nincsenek velem egy rangba.) Ezt ha valaki – mármint az, aki maga nem érzi – elolvasná, fogadom, hogy

⁹⁶ feszültségbe (német)

⁹⁷ tapsoltak, éljeneztek (német)

⁹⁸ személyzetnek (francia)

⁹⁹ kedvelem (német)

¹⁰⁰ kedvességgel (német)

azt gondolná, hogy nincs elég eszem. Pedig én eleget foiszírozom¹⁰¹ magamot velük mint barátnékkal lenni, de nem tudok, hiába. Ezt legjobban fogja érteni Juli, kivel minden gondolatunk, és ő is olyan nagy arisztokrata, mint én, és nem kötne intim barátságot egy bárkiné leányával. Meglehet, hogy rosszul gondolkozok, a mostani világhoz képest.

Egész este dolgoztunk és diskuráltunk, és mégis észrevettem, hogy eltölt. Ez (kihúzva: a nap) úgy van mikor az ember tanuló és elvan foglalva egész nap.

Péntek 4^{dik}

Ma már több van írivaló (kihúzva: tegnapról), mert ma anyám utánam jött Clarissal, hogy a városba menjek, mert együtt egy órakor/7 volt egy táncóránk, mire már rég örvendettem. De már a mai táncóra nem volt nagyon mulatságos, mert csak pákat tanultunk és elé s hátra sétáltunk. Nathalie is velünk táncolt és éppen a közepibe a fránszéznak – melyet táncoltunk, hogy láthassa Mme Bretél –, hogy hogy megy, az ajtó kinyílt és a Nathalie anyja belépett. Nathalie nagyon megörvendett és nyakába borult. Mikor a táncórának vége volt Nathalie elment, és azt mondotta, hogy holnap reggel visszajön testvérével, Paulinnal, ki velünk fogja csinálni azt a pártit¹⁰², mely még előttem titokba van. Anyám is Clarissal elment a szállására és nem mondhatták meg, hogy mit fognak ma csinálni.

Mi a kisasszonyal elmentünk egy stélvagent keresni és beleülve elindultunk Hitzing felé. Engem nagyon mulattat stélvagennel menni, mert az ember olyan sok különféle ábrázolatokat/8 lát. Hazaérkezve ebédeltünk és ebéd után újra nem mehettünk sétálni, mert az eső nagyon esett. Otthon maradtunk tehát és az estét dolgozással töltöttük el.

Szombaton 5^{dik}

A délelőtt, mint szokás szerént, tanulással, mással és clavirozással tölt el. Mindjárt délután elmentünk Pénzingbe¹⁰³ Nopcsánéhoz, hová már rég készültünk elmenni és mindég meg voltunk akadályoztatva. Elvittem magammal Elizabét d' Autricht, melyet ő adott nekünk olvasni.

¹⁰¹ erőltet (francia)

¹⁰² itt: összejövetel (francia)

¹⁰³ Bécs XIV. kerülete.

Elég szép könyv és engem nagyon mulattatott, kivált az a kápitl¹⁰⁴ tetszett nekem, melynek az a neve van Le cor de Charle, nagyon érzékeny.

Nopcsáné nagyon kellemetes volt, mind mindég. Nála maradtunk egy fél órát, honnan Sönbrunba¹⁰⁵ mentünk, hol Mme Cavaliero, Lory és a franciané vártak, kikkel együtt hazamentünk. Egész reggel és délután vártuk Nathaliet testvérével, de nem jöttek el és mivel a kisasszony nem akarta/9 azt a pártit egyedül csak velünk csinálni, újra elmaradott. Mikor a sétálásból hazajöttünk Nathaliet otthon találtuk és a fraj azt mondotta, hogy Coithné leányaival ott volt. És Albertine hagyott Nathalienak egy brázlétot¹⁰⁶ emlékül, Clotild pedig hozott Lorynak egy puja narancsfát, melynek ő nagyon megörvendett. Én is adtam emlékül, a kisasszony egy türkoiz¹⁰⁷ brázlétot és Lory egy kánárimadarat. Egyéb nem történt nevezetes a mai napon.

Vasárnap 6^{dik}

Eljöttél tehát, te rég óhajtott nap, melyet egész héten vártam. De nem azért, mind a gyermekek, hogy örvendenek mikor a vasárnap közeleg, mert nem kell akkor tanulni. Oh!, nem. Azért, mert a mai egész napot szülőimmal töltöm és az az én boldogságom. Az én anygali Clarissom eljött tizenegy órakor utánam és nemcsak én mentem vele, hanem Cavaliero kisasszony és Nathalie is, ki mivel/10 holnap elmegy, anyámtól el akart búcsúzni. Hétzendorfról a Mauerre készültek menni báró Pillersdorfékhoz búcsúzni, és a délutánt Hákingba¹⁰⁸ (kihúзва: készülték) tölteni. Mikor Hétzendorfra megérkeztünk Clariss, Nathalie és én elmentünk a kertbe és onnan mikor visszajöttünk éhesen, mind a hárman a kamarába mentünk, hol befőttet, vaját és téfelt ettünk kiflivel. Midőn egyszerre hívtak, mert a kisasszony már menni akart Pillersdorféktől elbúcsúzni, kiket nem kaptak otthon. Én Clarissal rodíroztunk egy kicsit még, és azután felöltöztünk mind a ketten. Éppen akkor lettünk meg, mikor az levest az asztalra kitalálták. Nagyon kellemetes volt, mert a kertbe ebédeltünk. Délután a halaknak enni vittünk, midőn

¹⁰⁴ fejezet (francia)

¹⁰⁵ Schönbrunn, bécsi városrész.

¹⁰⁶ karkötő (francia)

¹⁰⁷ Féldrágakő: átlátszatlan, égszínkékszínű lúgos alumínium- és rézsulfát

¹⁰⁸ Hacking. Hetzendorfhhoz hasonlóan lett Bécs XIII. kerületének része.

messzünnen láttuk jönni Domokos bácsit¹⁰⁹ Oldershausentől, ki most érkezett egy fiákerrel, de most civilbe, levetette mióta hogy láttam azt a fehér uniformist¹¹⁰. Szegény ember, még mind tart a pesti szerelme Clariss iránt, ki rá se nézett se akkor,/11 se most. Ő azt mondotta volna – nem tudom igaz-e, mert csak másoktól hallottam –, hogy inkább megöli magát, minthogy Clariss ne legyen az övé. Mi semmi esetre nem fog megtörténni, mert [...], (kihúzva: én) mindég sugtam neki: „Légy freindlihalb¹¹¹ vele.” „Nem tudok.” – felelt nekem Clariss. Még amellet Oldershausen olyan [...], hogy alig lehet kiállani. Sokszor láttam, hogy szegény olyan édes szemeket vetett az én szép testvéremre, hogy azt gondoltam, hogy most mindjárt elolvad. Csak másfél óráig maradott nálunk és miután még egy olvadó blikket vetett Clarissra elment. Mi is el akartunk menni Nopcsánéhoz anyámmal, mert azt mondták, hogy Radnótfáiék is ott vannak, mikor egy szekér jött be a kapun és Radnótfáiné Katicával kiszállottak. Nemsokára utánok jött Nemes Abi és Kálnoky Imre¹¹², ki azt mondotta, hogy lemegy 15^{dik} Kolozsvárra és én megkértem, hogy vigyen el Julimnak – legjobb barátnémnak – egy nagyon hosszú levelet./12

Egy kicsit táncoltunk is, utoljára Hétzendorfon, mert anyám már holnap bemegy a városba. A fiúk már benn voltak csak ma jöttek ki, nekik is úgy mint nekem 15^{dik} kezdődnek a tanulások. Én ámbár most is tanulok, de akkor 4 mesterrel több lesz u. m.¹¹³: a német-, rajz-, ének- és táncmesterekkel.

Nem táncoltunk sokat, mert az uzsonnát felhozták, csak uzsonna alatt jutott eszébe Kálnokynak, hogy ma éppen egy esztendeje, hogy szegény Bágyonit agyonlőtték. Mindnyájan nagyon megbúsultunk, hogy táncoltunk a helyett, hogy minden ember gyászolná olyan embernek halálát, mely magát a hazáért feláldozta. Minden jelenlévő elszomorodott erre a gondolatra és visszagondolt a szomorú múltakra.

Az idő közelgetett mikor vissza kellett menni Hitzingbe, befogattak tehát és én Mademoiselle Annával, ki ott töltötte a délutánt Emilie kisasszony nál, elmentem. Ádám és Miklós/13 is elkísértek, Nemes Abi és Kálnoky is jöttek a mi szekerünk után és mikor

¹⁰⁹ Anna nagybátyja, iktári Bethlen Kata testvére. Feleségül vette Wesselényi Zsuzsannát, akitől azonban elvált. Utóda nem lévén, vele halt ki az iktári Bethlen ág.

¹¹⁰ egyenruha (latin)

¹¹¹ barátságos (német)

¹¹² Gróf Kálnoky János és báró Jósika Bora fia.

¹¹³ úgy mint

leszállottam Hitzingbe ők is leugrottak, hogy még egyszer jó éjszakát mondjanak. És én mindjárt lefeküdtem.

Hétfő 7^{dik}

Mikor éppen írtam, egyszerre belépett anyám és azt mondotta, hogy menjek vele bé Bécsbe a táncórát venni Clariss helyett, kinek nem volt ideje, mert pakolt. Hamar felkészültem és elmentem anyámmal. Mikor a városba érkeztünk éppen tizenkét óra volt. Elmentünk a fiúk szállására, de ők nem voltak otthon és azért tehát én megkértem anyámat mennénk el egy [...], hova elindultunk Cavaliero kisasszony szállására, hol már az a lengyel dáma leányával ott volt, ki Clarissal fog táncolni tanulni. Elég szép leány és nagyon kellemetes. A táncóra után/14 lekísértem Nathaliet az anyjához. Láttam a testvéreit, Pauline még a legszebb, de a más kettő egy cseppet sem szépek és egyik se igen kellemetes. Miután Nathalietől harmadszor elbúcsúztunk elmentünk a [...]piacra, hol egy szekérbe ülve Hitzingre visszamentünk. Délután egy kurta sétát csináltunk és mint mindég fél tízkor lefeküdtünk.

Kedden 8^{dik}

Mit írjak máról, mikor semmi nevezetes nem történt csak az, hogy délután mindjárr elmentünk sétálni és egy nagyon hosszú sétát csináltunk, mert [...] mentünk, hol a kisasszony gróf Albertinéhez ment vizitába, de ő nem volt otthon és újra visszamentünk a szállásunkra, hol már az uzsonna várt. A hosszú sétától elfáradva hamar lefeküdtünk.

Szerdán 9^{dik}

Elfelejtettem tegnap megírni a notámba¹¹⁴, hogy éjszaka egy egérrel volt egy áventürem¹¹⁵, mert ez a szerencsétlen egér nem hagyott/15 aludni egész éjszaka, pedig nagyon álmos voltam. Mindég féltem, hogy felmászik az ágyamba, mitől nagyon irtóztam.

¹¹⁴ itt: napló (latin)

¹¹⁵ kaland (francia)

Ma elindultunk délután Sönbrun felé, de már késő volt és a feleúton visszatértünk. Visszajövet bementünk Hofmannéhoz, ki teára ott marasztott. Elég jól mulattam, mert egy kisasszony – ki nála van és ki Jelasicsot jól ismeri – beszélte elé, hogy hogy történt az, hogy [...] elvette.

Miután egynéhányszor látta a leányt és hogy egy Marienbildet¹¹⁶ nyert az agg után, s a kérdezte, hogy mit csináljon evvel a képpel, Jelasics kurta gondolkozás után azt felelte rá: [...] Ez a kis [...] az ő jövődöbeli felesége volt, ki anyjával a második emeletbe lakott. Nemsokára Jelasics kapott egy levelet [...], melybe írja, hogy mennyi köszönettel tartozik neki és hogy azelőtt a kérő előtt fog ő imádkozni kétféle dologért. Egyszóval ez a levél annyi volt, mint egy/16 deklaráció¹¹⁷, melyet azt mondják a leány anyja diktálta volna neki. Erre a levélre aztán kezdte Jelasics neki a kurt tenni és végre aztán elvette. Azt mondják, hogy Jelasics olyan jó ember és olyan nagylelkű. Én nem tudtam mit higgyek, én ki úgy utáltam. [...] azt mondják, hogy egy cseppet sem szép és az ábrázatja olyan kellemetlen (kihúzza: és), ő maga is a lenne, de a termete (kihúzza: pe) dig nagyon szép. Az a kisasszony még azt is mondotta, hogy egy szoáréban¹¹⁸, melybe ő is jelen volt, látta mikor Jelasics megkérte mátkáját, hogy leszedjen egy narancsot neki meghámozni, és ő, ki úgy látszott haragudott rá, előbb az övét és azután a Jelasicsét meghámozta és nem adta neki oda, hanem maga előtt hagyta. És mikor kérdezte tőle Jelasics, hogy megvan-e, az ifjú leány durcásan azt felelte: „Igen”. Még azt mondották, hogy kár, hogy az a jó ember olyan feleséget vett.

Elfelejtettem megírni, hogy már mindent bepakoltam, mert holnap beköltözünk a/17 városba.

Csütörtök 10^{dik}

Minden ember ma jókor talpon volt, mert még voltak kicsiségek kinn, melyeket el kellett pakolni. Fél tizenegy órakor már minden be volt pakolva és a szekérre felrakva, mely elindult. Mi is mindjárt azután elmentünk a piacra egy szekeret keresni, mellyel bemenjünk. Én még búcsút vettem a kicsi kerttől és a kis szállástól, hol mégis sok csendes időt töltöttem, és hogy az

¹¹⁶ Mária kép

¹¹⁷ nyilatkozat (latin)

¹¹⁸ estély (francia)

igazat megvalljam rosszul esett elmenni onnan, ámbár semmi különös kellemetes gondolat nem köttöt hozzá. Még mielőtt hogy bémentünk volna Bécsbe, elmentünk a templomba, hol csak egy fertályórát maradtunk. Midőn megérkeztünk a városba mindjárt elkezdettünk kipakolni és rendbe tenni nekünk szánt szobát, mely nagyon kedves. Úgy szerettem volna elmenni anyámhoz, de igen büszke voltam kérni, és nem csak abba, ami nekem eddig olyan kellemetes lett/18 volna, hanem egyéb dolgokba is inkább megvonom magamtól, minthogy kérjek, félve hogy nem teszik meg, amit én kívánnék. Nagy keresés volt az egész háznál, mert azt mondták, hogy több ezüst kalányok¹¹⁹ elvesztek, melyek között az én kettőm is köztek volt. Seholse kapták meg, és már mondták, hogy bizonyosan a tragerek¹²⁰ lopták el. De a szakácsné, ki nem nyughatott, kinyitott egy fiókot és benne megkapta mindegyiket.

Oh!, hogy el voltunk fáradva és milyen boldogak voltunk mindnyájan, hogy lefeküdtünk. És én rég nem aludtam jobban, mind ezen az éjszaka.

Péntek 11^{dik}

A kisasszony megengedte, hogy ne költsenek olyan jókor fel és 7-ig aludtunk. Miután felöltöztem és frustukoltam írtam a journállomba¹²¹ egy keveset, (kihúzza: az után claviroztam és mikor elvégeztem azt) elkezdtem azután dolgozni, (kihúzza: mikor kellett hogy kérjek valamit) és mikor bé akartam menni/19 Cavaliero kisasszonyhoz, hogy valamit tőle kérjek, azt mondták, hogy Paul Pálffy¹²² nála van és nem mentem bé, ámbár nagyon szerettem volna látni. Clariss nemsokára eljött az ángoly¹²³ órára egyig, és egykor Mme Brétel jött a táncórára, kit megelőzött a lengyel dáma, ki mindég nagyon pontos. Alig ment el a táncmesterné, hogy Nathalie bérepült a szobába. Igazán bérepült, mert senki se látta mikor futva bėjött és megcsókolt. Ma egész nap nálunk maradott Nathalie és mondotta, hogy milyen keveset eszik, féltik, hogy meg fog hízni. Egész délután dolgoztam, mert sietek nagyon avval a munkával, amely már ezelőtt régen meg kellett volna lenni. Az estét írással töltöttem el és a tea után

¹¹⁹ kanál

¹²⁰ szállító (német)

¹²¹ napló (francia)

¹²² Pálffy Pál, császári királyi kamarás, 1855-ben vette el Károlyi Geraldine grófnőt.

¹²³ angol

nemsokára jó ágyamba feküdtem. Minden nap inkább szeretem a kisasszonyt, mert soha egy [...], se hogy valaha megszidott volna ok nélkül egyikünket se. És én olyan boldog voltam, hogy még egyszer se szidtak/20 meg mióta hogy náluk vagyok.

Szombat 12^{dik}

Még ma is vakációnk volt, és én hogy elvégezhessem a munkámat egész nap dolgoztam rajta. Estefelé elmentünk sétálni és én láttam azon házat, hol Latourt megölték, láttam azt a grádicsot¹²⁴, hol lehúrcolták és végre láttam azt a lámpást, hová felakasztották. Mikor kezdték meggyújtani a lámpásokat az utcában mi hazasiettünk, mert anyám megígérte, hogy eljön és nálunk fogja tölteni az estét. Nemsokára hogy hazajöttünk érkezett anyám, a két fiú, Clariss és a két kicsi. Nagyon kellemetesen tölt az estém mindazok közt, kik nekem a legkedvesebbek e földön.

Fertály a tízre elmentek haza és én lefeküdtem. Még sokáig gondolok az ágyomban múltról, jelenről és jövőről.

Vasárnap 13^{dik}

Fél tizenegyre elmentem Mme Cavalieroval/21 templomba, hol azt gondoltuk, hogy fogjuk találni anyámat, de nem volt, és templom után elkísért Mme Cavaliero anyámhoz. Egész délelőtt csak diskuráltunk és rodiroztunk, az után felöltöztünk és elmentünk Kálnokynéhez, de ő nem volt otthon. Délelőtt ott volt a Clariss énekmesternéja, ki az én hangomat is megpróbálta és azt mondta, hogy kár volna hogyha anyám nem taníttat. Miklós és Ádám eljöttek délután és velünk együtt elmentek a Videnbe, hol [...] adtak. De nem lehetett kapni lózsit és mi nem mehettünk bé csak a fiúk, kik zártszéket¹²⁵ vettek. Mi pedig elmentünk a Burgba¹²⁶, de ott is páholyok – úgy mint a zártszékek – el voltak foglalva. Innen elmentünk a Karltheátrumba, mely szerencsétlenségünkre tömve volt úgy, hogy nem lehetett bémenni. Vigasztalásunkra, hogy nem

¹²⁴ lépcső (latin)

¹²⁵ A nézőtér földszinti három helyosztálya volt a zsöllye, *zártszék*, állóhely. (*Magyar Színházművészeti Lexikon*, Székely György (főszerk.), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.)

¹²⁶ A bécsi császári udvar.

mehettünk színházba, elmentünk a cukrászhoz, hol bepakoltam és úgy újra hazajöttünk. Anyám teát készíttetett, mert Domokos bácsi eljött mindjárt hogy hazajöttünk. Én nem maradhattam a teára ott, mert fertály volt a tízre és haza kellett jönni.

Hétfőn 14^{dik}

Semmi nevezetes dolog nem történt egész nap, csak estefelé mikor dolgoztunk jött meglátogatni Nemes Abi és hozott egy stanitzli¹²⁷ cukerlit¹²⁸. Mondotta, hogy ma érkezett vissza Rákinétól és, hogy valakivel jött és, ki kisasszonyt ismeri és, hogy annak az ifiú embernek az első szerelme (kihúзва: a kisasszony) volt. A kisasszony elpirult és azt mondotta, hogy már kitalálta, mert Nemes azt is mondotta, hogy a kisasszony az ifiú ember testvéreinél volt. Ez az ifiú (kihúзва: ember) Rudolf [...] volt, éppen az ki azt mondotta volna, hogy azért szereti [...], mert ott látta Clarisst¹²⁹ először. Nem tudom igaz-é, Nemes Abi mondotta./22

Kedden 15^{dik}

Mióta, hogy itt vagyunk meghatározódott, hogy fél kettőkor megyünk sétálni és ma kezdtük el. Egy nagyon hosszú séta után visszajöttünk. Ma kezdettem el először az óráimat [...], ki egy nagyon kedves öregember és olyan jól tanít, hogy mindent örömmel tanul az ember. Nagy örömöm volt este mikor Ádámot és Miklóst láttam bójönni, kik a kisasszonyt megkérték, hogy engedje meg, hogy egy órára hazamenjek, amit a jó kisasszony megengedett.

Anyámnál ott találtam Nopcsánét. Ozsonya után Clariss eljátszodta minden darabot, melyet tudott, és igazán azt találtam, hogy nagyon sokat profitirozott¹³⁰ mióta hogy mittagtól¹³¹ tanult. Kaptam ma egy brázlétot anyámtól és Nemes Abitól egy cukerlifigurát, mely nagyon szép. Mindkettő nagy örömet csinált nekem, különösen a brazlét, milyen Clarissnak/23 is van. Ádám hazakísért engem és Miklós Nopcsánét.

¹²⁷ zacskó (német)

¹²⁸ cukorka

¹²⁹ Valószínűleg elírásról lehet szó.

¹³⁰ fejlődik (német)

¹³¹ szerda (német)

Szeredán 16^{dik}

Ma volt azon rég óhajtott nap, hol a rajzóráimat kezdettem el és nagyobb örömemre azt mondotta a rajzmesterem, hogy nemsokára festeni fogunk.

Először voltam ma a Basteion melynek csak egy kicsi részt jártuk meg.

Este a kisasszonynak rakosgattam holmit, későbbre pedig írtam a journalomba.

Csütörtök 17^{dik}

A kisasszony mondotta a frustuknál, hogy ma kettőkor eszünk és délután mindjárt elmegyünk Hitzingbe, és megkért, hogy írjak Nathalienak, hogy jöjjen el és menjünk együtt. Gyönyörű volt ma az idő, már rég nem volt olyan szép nap. Először Pénzingbe mentünk, hol a kisasszony egy vizitát csinált. Innen Hitzingbe mentünk a régi szállásunkra, hol a szobákat meg néztük/24 és a piacra menve egy stélvagent véve bementünk a városba. Nagyon goromba és közönséges emberek voltak a szekérbe, hogy megutáltam azokat a szekereket. Hazajöve írni kezdettem és ozsonya után újra írtam.

Péntek 18^{dik}

Nagyon féltem ma, hogy Coithékhoz megyünk és már előre untam. Még ami a legnagyobb volt, hogy írni kellett Albertinnek, amitől én már rég féltem, mert miként az ember ír egymásnak, mindjárt intimebb lában¹³² van, amit én éppen nem akarnám. De amint sokszor van az életbe, úgy ma is, hogy amit akarna éppen a nem történik meg, meg kellett tehát barátkozni azzal az ideával¹³³, hogy írni kell. Miután megírtam a levelet, amely egy kicsit hideg volt, a kisasszony megváltoztatta és sokkal barátságosabb frázisokat tett helyibe, amelyeket Clariss, ki az ángoly, rajz és táncórájára jött elolvasta, azt mondotta:/25 „Hát ilyen barátságos lában van vele?” Én azt feleltem „Muszáj.” Már most is azt mondták Coithék rólam, hogy büszke

¹³² viszony

¹³³ gondolat

vagyok, pedig mindent megteszek, csak hogy nagyon kellemetes legyek velek. Mikor a levél megvolt azt mondták, hogy már nem tudjuk, hogy Nathalie jön-e vagy nem.

Clariss velünk jött sétálni és felmentünk a Basteionra, melyet félig megjártuk. A kisasszony elhagyott a séta közepén, mert egyéb dolga volt és én addig kértem Mme Cavalierot, hogy menjünk a fiúkhoz, míg megengette és dobogó szívvel közelegtem a szállásokhoz, mely nincs messze a [...]. Otthon voltak és miután ott ültünk egy kicsit velek együtt hazamentünk. Clariss és a két fiúk a szállásunkig elkísért és hamar hazamentek, hol Szálpek fogja az estét tölteni. Későbbre a frajt valamiért küldöttek és ő azt mondotta, hogy két úr van anyámnál: egy szőke, kit nem tudom, hogy ki és egy barna, aki Szálpek. Julitól kaptam/26 egy hosszú és érdekesszánt levelet.

Szombaton 19^{dik}

Nathalie megígérte, hogy ma el fog jönni, hogy együtt menjünk sétálni, de vártunk fél ótig, és már tovább nem lehetett, tehát elmentünk nála nélkül a [...], hol nem voltak olyan sokan, mint ahogy gondoltam és kevés gyermek. Bémentünk a [...] és elémentünk az Aula mellett, hol úgy fungáltak¹³⁴ az benne lakói. A kisasszony megmutatta azt a bálkont¹³⁵, hol az óvációkat tartották. Már alig várom a holnapi napot, melyen újra hazamegyek. Nathalie azután három minutával, hogy mi elmentünk érkezett hozzánk és öt minutával azelőtt, hogy hazajöttünk ment el. Különös szerencsétlenség.

Vasárnap 20^{dik}

Tíz órakor elmentünk a templomba, mely tizenegyig tartott. Onnan újra haza kellett jönni, mert a kisasszony azt mondotta, hogy végezzem el a leveleimet, mert azután újra nem írhatom meg jövő vasárnapig. A Juli levelit megírtam/27 és a Saroltáét¹³⁶ félig. Már tizenkettőt ütött az óra és még nem mehettem haza anyámhoz, a vér mind a fejembe ment ahogy írtam. És végre felköltem székemről és miután felöltöztem megkértem, hogy vigyen haza. Meg is tette és

¹³⁴ működik, eljár, elvégez itt: tevékenykedik, sűrög-forog (latin)

¹³⁵ erkély

¹³⁶ Báró Orczy István és Liphay Augusztalánya, Gyürki Ábrahám felesége.

én boldog újra otthon voltam kedves anyámnál. Alig voltam otthon, hogy egy generális lépett bé anyámnak egy vizitát csinálni és azt a jó hírt hozta, hogy megengedték Pikéttinek – ki anyámat kérte, hogy eszközölje ki –, hogy ő Aradon maradjon a fogságba. Egy félóra múlva jött Tafunenburg grófné két leányával, a nagyobbik mintegy tizenhét-tizennyolc esztendő, nagyon csinos leány. A grófné elhívta anyámat és mindnyájunkat holnap estére, és anyám megígérte, hogy elmegyen. Én nagyon örvendtettem neki. Mikor ők elmentek, érkezett Nemes Abi, de cukorli nélkül, amiért haragudtam. Nem maradt sokáig, mert ment Bágyoniékhoz falura. Ebéd alatt jött Domokos bácsi, kinek átaladtam a most elkészült [...]. Alig tölt így néhány minuta, ebéd után, hogy/28 érkezett [Ridsmoulné] a leányával, Adállal, ki mióta hogy nem láttam nem változott egy csepet sem. Clariss és én, kik kedvet találtunk a főzésbe, elkezdtünk az Eliz kicsi sparhertjin¹³⁷ főzni és mikor már minden meg volt és enni akartunk, jött gr. Kálnoky Imre és [Csernovite], kik nem maradtak sokáig mert hallották, hogy a theátromba megyünk. Alig mentek el ezek, hogy nyílt az ajtó és Oldershausen lépett bé nagy gálába: fekete bégombolt frakk, fekete nadrág és fekete nyakravaló és a papucs a fényes volt, mint a tükör. Eddig mind azt találtam, hogy nem szép, de ma olyan jól nézett ki, hogy én is szépnek találtam. Ott maradt míg a theátromba mentünk és akkor a szekérig kísért. A theátrum hosszasan tartott és csak fél tizenegykor mentem vissza Cavaliero kisasszonyhoz, kik már mind aludtak.

Hétfő 21^{dik}

Ezen a nap közönségesen bús és mélankholis/29 vagyok, mert láttam a különbséget az anyaház között és idegenek között. Különösen ma voltam szomorú azért, mert láttam, hogy a kisasszony haragudott, hogy olyan sokáig maradtam és már készen voltam anyámat megkérni, hogy ne vigyen el gróf Tafunenburgnéhez, hová pedig úgy vágyódtam. Anyám üzent Clarisstól, hogy menjek el ma négy órakor hozzá, hogy vegyen nekem egy kalapot és egy mántilt¹³⁸. El is mentem és boldogul éreztem magamot újra otthon. Egy mántilt vett anyám nekem, de a kalapot, melyet akart megvenni, igen drága volt. Én hazamentem hat órakor és Nathalieval töltöttem az estét, eljött még délután. Nemes Abi eljött későbbre és újra hozott cukorlit.

¹³⁷ takaréktűzhely (német)

¹³⁸ csipkefátyol (francia)

Kedden 22^{dik}

Még reggel mindjárt hallottam, hogy Coithékhoz megyünk ma este. Inkább szerettem volna otthon maradni és Julinak írni vagy a journálomba, mert/30 ez a könyv az én barátném, mert neki mondom meg minden titkaimat – ámbár szinte egy csepp sincs –, de mégis a gondolataimat jól esik hogyha valakinek a (kihúзва: gondolataimot) szabadon kimondhatom. Nincsen egy barátném, nincsen egy [...] szív, melynek az én érzéseimet megmondhatnám. Oh!, most még van, most az én kedves testvérem, Clariss és jó anyám, de a télen ezek se lesznek, mert Pesten fognak telelni és én itt. Ma este Coithéknál voltunk, Nathalie is ott volt. Nagyon szép szállások volt. Egy nagy palota, egy gyönyörű szalon veres selyemmel, melyből egy kicsi kabinétbe¹³⁹ megy az ember, veres bársony mohilyákkal. A leányoknak is van külön szobájok és mindegyiknek írasztala és egy üveges kasztenek. Nagyon kellemeteseek voltak, mint mindég, szinte ambarasztant¹⁴⁰ olyan nagyon erősen járnak az ember után. Szeretem őket mint ismerőseimet, mint nagyon eszes, művelt leányok./31 És a kisebbik különös szép, még nem láttam egész életemben olyan szép gyermeket 13 esztendőse, nagyon grációse¹⁴¹, de kicsi ideihez képest. Szőke vonklíja, mint arany és fekete szemei, milyeneket ritkán lát az ember olyan [...] hosszú szemöldöke, nagyon fehér és rózsaszín pofái vannak s olyan, mind egy rózsza. Mégse barátném, mert sok van abba a szóba, mert azt nem adnám minden embernek, akárki legyen és akár mi legyen. Oh!, abba a részbe nagyon stréng¹⁴² vagyok. Szökdincséltünk és diskuráltunk ma nálak. Elég jól mulattam.

Szeredán 23^{dik}

Ma volt egy innep a Burgba, a császár adott által egy kardinál¹⁴³ kalapot az olműtzi püspöknek, melyet a pápa¹⁴⁴ küldött. Anyám és Clariss is ott voltak a szalonokba, hová minden

¹³⁹ oldalszoba, benyíló (francia)

¹⁴⁰ kínos

¹⁴¹ karcsú, csinos (francia)

¹⁴² szigorú (német)

¹⁴³ bíborosi (latin)

¹⁴⁴ IX. Pius papa (pápasága: 1846–1878), az I. vatikáni zsinat összehívója.

becsületesen öltözött bémehet. Ádám és Miklós is ott voltak, de Ádám nem mehetett bé a belsőkbe, mert nem volt frakkja. Én is szerettem volna elmenni, de óráim voltak és nem lehetett. Mikor vége volt a pompának/32 Clariss eljött hozzánk, de nem vehetett rajzórát, mert későre jött és már az óra vége felé volt, tehát csak a táncórát vette. Anyám üzent Clariss által, hogy kéreti a kisasszonyt jönne el ma este hozzája. Megígérte, hogy hétkor el fog jönni. Délután mindjárt elmentünk Nathaliehoz, ki azt írta ma, hogy holnap elmennek, de legnagyobb csudánkra nem volt senki otthon, és a fraj azt mondotta, hogy nem hiszi, hogy holnap elmennének. Nathalie megígérte, hogy nekem meg fogja csináltatni a portréját, de amint látom nem tartja meg ígéretét. Hazajöve megírtam a journálomba, de nagyon nyughatatlan voltam, mert hét óra elmúlt és Mme Cavaliero, ki elment egy vizitát csinálni, nem jött vissza, mert gondoltam, hogy csak egy órát lehetek ott. Végre fél nyolcra érkezett vissza Mme Cavaliero és elmentünk tehát. A fiúk nem voltak ott csak mi voltunk ott és még Oldershausen. Ma nem találtam szépnek, pedig éppen olyan volt, mint/33 vasárnap. Clariss is nyilvánította nekem, hogy nagyon unja.

Csütörtökön 24^{dik}

Nem történt semmi nevezetes dolog ma, nem is mehettünk sétálni, mert esett az eső egész nap. Este olvastam verseket a kisasszony könyvéből és egynéhány olyan szép volt, hogy egészen meg voltam szomorodva. Kivált egy Byerontól¹⁴⁵, melyben az van megírva, hogy az ember nem akkor van egyedül, mikor egyes egyedül lakik és a szép természetet imádja, hanem akkor, mikor az ember a világba barát nélkül van és nincsen egy szív, ki őtet szeretné és ki fájdalmain vagy örömein részt venne. Oh!, ez olyan igaz, olyan igaz!. Ezt a verset többször elolvastam és mindig szívem megindult és egy néhány könny jött szememből. Egy más versbe a volt, hogy csak akkor látja az ember, hogy szeret valakit, mikor elhagyja és ez is nagyon igaz. Oh!, hogy szeretném ezeket a verseket Julival egy este olvasni./34

Vasárnap 27^{dik}

Reggel, ámbár nem költem fel jókor, de mégis még frustuk előtt, leckéimet megcsináltam és mindjárt frustuk után az ángoly órát vettem. A templomba is elmentünk, nagyon szép

¹⁴⁵ George Gordon Byron (1788 – 1824), angol költő.

predikációt tartott. Még templom után hazamentem és elvégeztem a Sarolta levelit, és azután legnagyobb örömömre hazamentem anyámhoz. Otthon minden embert búsan találtam, a két kicsi sírt, mert anyám nem engedte, hogy [...] Hétzendorfbba menjenek, Clariss feküdt a kanapén, mert fájt a feje. Anyámnak rossz kedve volt, én is megszomorodtam, de ez nem tartott sokáig, mert a gyermekek elhagyták a sírást és Clarissnak is enyhült a főfájása, mert miután a Práterbe¹⁴⁶ voltunk szekerezni. Fél ötre ebédeltünk és ebéd után anyám vizitákat akart csinálni Clarissal. Tifer eljött és Clarissot gyönyörűen megfűsülte. Szálpek eljött és ott volt egy fél órát, anyám nem mehetet vizitába, mert már késő/35 volt és színházba kellett menni. A Karltheátrumba vett anyám lózsit, hol egy nagyon kedves darabot adtak [(Dur ... am besten)]. Sokkal előbb jöttünk mind amikor elkezdődött és még egy vizitát csináltunk Traunnénál, ki ott volt a szép Katinkával. Oh!, be szép és milyen kellemetes, még velem is. Jelasics is ott volt a feleségivel és én igazán nem találtam őtet se szépnek, se csúfnak. A színházból hazajöve még teáztam otthon és onnan a fiúkkal, kik a téatromba is voltak velünk, visszamentem Cavaliero kisasszonyhoz.

Hétfőn 28^{dik}

Ma egész nap mélankolis voltam és szerettem volna hazamenni. Clariss nem jött el a rajzórára, mert rosszul volt. Délután én és a kisasszony elindultunk komisziokat¹⁴⁷ csinálni. Mikor a kesztyűshöz, ott nem volt senki, Cavaliero kisasszony vett kesztyűt és én néztem ki az ablakon. Mikor láttam, hogy egy csinosan öltözött úr fekete bakenbarttal¹⁴⁸/36 kétszer-háromszor a bolt előtt elément és mindég engem fixirozott¹⁴⁹. Én először azt gondoltam, hogy az ablakot nézi, de mikor láttam, hogy olyan sokszor történik, megfordultam, de egyszerre elfelejttem és újra kinézek és az az ember szembe áll és fixiroz. Éreztem magamat pirulni és sarkomon fordultam haragosan, hogy olyan szemtelem ember lehet a világon. Mikor a boltból kijöttünk a szegeleten¹⁵⁰ láttam, de én nem néztem arra és azután nem tudom, hogy mi történt vele. Mi még

¹⁴⁶ Vidámpark Bécsben.

¹⁴⁷ bevásárlás (latin)

¹⁴⁸ arcszakáll (német)

¹⁴⁹ méreget

¹⁵⁰ sarok

több boltokba voltunk és végre anyámnál is voltunk. Clariss jobban volt egészen és elébeszéltem neki, ami történt, ő is haragudott, de nem lehetet másképpen.

Kedden 29^{dik}

Egy nagyon hosszú sétát csináltunk, mert Mariahilfen voltunk, hol egy boltba voltunk, hol anyán névenapjára [...] egy kezdet munát bándakat egy székre, melyeket én és Clariss fogunk csinálni. Mikor hazajöttünk teáztunk/37 és lefeküdtünk.

Szeredán 30^{dik}

Anyám eljött a rajz- és táncórára, Ridsmaulné is. Anyám megkérte a kisasszonyt, hogy menjen ma este oda hozzája estére, mert [...], Clariss ének mesternéje ott lesz és énekelni fog. Alig várom már az estét, hogy elmehessünk. Ma kezdettem el a második festésimet, egy gerezd szöllőt. Délután sétálni mentünk és megkerültük az egész várost. Hazajöve írtam a journalomat. Későbbre elmentünk anyámmal. Mikor bémegyünk a forzimmerbe¹⁵¹ nagyon elcsudálkoztam, mikor teli láttam vikerlikkel. Clariss elénkbe jött és vele aztán bémentünk. Ott voltak báró Tafunnburngné két leányával, melyek közül a nagyobbik nagyon szép, Nemes Helénhez nagyon hasonlít. Nopcsáné, Aporné, Kálnokyné – ezeket mind nem bántam volna, hogyha nem jöttek volna el –, Szallopek, Nemes Abi, Ridsmaulné. Báró Oldershausen is – mert báró –, eddig mind azt hallottam, hogy gróf, de most megtudtam/38 az igazot. Nagyon változákonynak fog engem minden ember találni, aki fogja ezt a könyvet olvasni, mert egyszer azt írtam, hogy nekem nem tetszik Oldershausen és egyszer újra, hogy tetszik. És most (kihúzza: újra) azt mondom, hogy tetszik, mert nagyon eszes ember. Mondotta a kisasszonynak, hogy milyen jól esett neki, mikor hazament és a barátjait gemüthlif¹⁵² és megházasodva, boldogan találta és azt mondja nem mind itt, hogy azok, kik megházasodnak pénzért és vagyonért teszik és nem néznek az emberre. Mindent intézéséből¹⁵³ csinálnak (kihúzza: mindent) az emberek. Oh!, milyen igaza van, mert mikor valaki meg akar házasodni, azt kérde van-e pénze? gazdag-é?! Mikor velem beszélt azt

¹⁵¹ előszobába (német)

¹⁵² kedélyes, meghitt (német)

¹⁵³ érdek (francia)

tanácsolta, hogy ne politizáljak soha, mert mindég egy [...] gerjeszt az emberbe és az egy dámába nem szép, és engem nagyon [...] képzel. Szegény olyan szerelmes Clarissba, hogy nem tud magával bírni. Én megvalloam mégse/39 kívánnám sógoromnak, mitől nem is félhetek, mert Clarissnak nem tetszik egy cseppet sem, még igen kevésbé kellemetes vele. És holnap megmondom, hogy legyen vele úgy, ahogy az illendőség kívánja. Most is úgy van, de olyan hideg és gleigültig és érezteti vele, hogy nem tetszik neki és azt nem kell tenni, mert kicsi mértékbe tiránizmus¹⁵⁴. Tafunenburg Julie énekelt és igen szépen, nagyon kellemetes hangja van. Az anya Szécsényinével¹⁵⁵ testvér, annak a híres Szécsényinek¹⁵⁶ feleségivel, aki olyan jó hazafi volt és annyi jót tett hazájának. Ő szegény hazája és nemzetet szerencsétlenségén annyira búsult, hogy megbolondult. Egész este táncoltunk, nagyon jól mulattam, mind mindég. Otthon tizenkettő volt az óra mikor hazajöttünk.

Csütörtök 31^{dik}

Sétálás után mikor hazajöttünk dolgoztunk, egyszerre belépett Miklós és nálunk maradt egy órát./40

November

Péntek 1^{ső}

Clariss eljött és velem festett, a festés után Coithékhoz mentünk egy fél órára. Mikor hazajöttünk nagyon el voltam fáradva, mert ma már kilenc órákor, reggel, a Svarzenbe¹⁵⁷ kertbe voltunk. Délután anyám elküldött a kisasszonyt kéretni, hogy engedje meg, hogy én este menjek. Csak hét órákor engedte meg Cavaliero kisasszony, hogy hazamenjek. Ott találtam Jósika

¹⁵⁴ zsarnokság (görög)

¹⁵⁵ Gróf Seilern-Aspang Crescentia (1799, Brünn – 1875, Kiscenk). Palotahölgy és csillagkeresztes hölgy.

¹⁵⁶ Széchenyi István gróf (1791, Bécs – 1860, Döbling). Császári királyi kamarás, közlekedésügyi miniszter (1848 április–szept.). Egyebek mellett az MTA alapítótágya és másodelnöke (1830–1850). első lótenyésztő egyesület (1825) és a nemzeti kaszinó (1827) alapítója.

¹⁵⁷ Valószínűleg a Zum Schwarzen Kameel nevű vendéglőre utal.

Lajosnét¹⁵⁸ kisleányával, Horváth Pepi-Roze és a két Bornemisza leányok. Nemes Abi is ott volt, táncoltunk, diskuráltunk. Én kilenc órakor már itthon voltam.

Szombat 2^{dik}

A nap tanulással tölt el és csak délután jött meg Vredé, ki kisfiát, Roult hozta ide, hogy itt ángolul beszéljen. Mi mentünk sétálni és a kis herceg a kisasszonnyal maradott. Soha életembe nem láttam olyan okos fiút és olyan eszes/41 ábrázotja van. Párizsba fog nevelődni. (kihúzza: Neki) ő gazdag lesz, szép lesz, eszes lesz és herceg (kihúzza: lesz) minden jó tulajdonnak.

Vasárnap 3^{dik}

Templom után még hazajöttem és ángoly leckémet megírtam. Egy órakor mentem csak haza, anyám nem volt otthon, csak Clariss, Miklós és Ádám. Mindőn egyszerre bájott gróf Nemes, és mondja, hogy tudja, hogy Clarissot tegnap este Oldershausen kíserte haza a theátromból. Clariss egészen el volt csudálkozva, mert nem volt igaz, mert szekérrel mentek haza és a grádicson Domokos bácsi vezette el. Kérdeztük Nemest kitől hallotta. Ő azt felelte rá, hogy Oldershausen barátjától hallotta, kinek ő mondotta. Clariss nagyon haragudott ezért a hazugságért. Én is megvallom nagyon megutáltam. Ebédre a [...]mentünk, hol nagyon sok úr volt. Ebéd után én hazamentem és anyám Clarissal elmentek vi zítákok/42 csinálni. Fél hétre utánam jött anyám és éppen mikor el akartunk menni, érkezett Oldershausen, de érte nem génirozta¹⁵⁹ magát anyám és elmentünk a Kartnerthorba¹⁶⁰, hol egy báléttot adtak, melyet Laurának hívnak. Mikor eljöttünk a grádicson újra ott volt, de csak egy néhány szót beszélt anyám vele és azután hazamentünk. Engemet hazavitte hol már minden ember aludt.

Hétfő 4^{dik}

¹⁵⁸ szül. Bethlen Adél

¹⁵⁹ zavartatja (francia)

¹⁶⁰ Bécsi színház

Clariss eljött velünk délután sétálni és anyám megígérte, hogy eljön hozzánk estére, én már nagyon örvendettem neki. De csak mikor hazajöttem mondotta a kisasszony, ki nem volt velünk sétálni, hogy el vagyunk hívva egy ángoly családhoz, és megüzente anyámnak, hogy nem leszünk itthon. Elmentünk tehát oda, Ridleékhez, hol, kurtán mondva, jóformán untam magamot.

Kedden 5^{dik}

A glazin voltunk sétálni, és én már egész nap örvendettem, hogy elmegyek egy [...]/43, de megcsalódtam, mert nem vittek el, anyám Clarissal is ott voltak és én szegény fejem Mme Cavalieroval voltam itthon.

Szeredán 6^{dik}

Mikor legjobban tanultam jött egy levél Coithéktől, kik minket ma estére elhívtak, minek én nem örvendettem. Inkább szerettem volna itthon maradni, de minthogy a kisasszony akart menni, nekem is menni kellett. Mind mindég, az időt játszással töltöttük el és hazajöve lefeküdtem. Ágyomba mindég gondolkozok azon, hogy mit tettem egész nap. Oh!, ott csinálók plánumokat, kik fájdalom!!, nem hiszem, hogy megtörténjenek.

Csütörtök 7^{dik}

A mai napon szívem egy barátné után sóhajtozott, oh!, mert nem láttam se anyámat, se Clarisst (kihúzva: pedig) ma (kihúzva: mélancholis napom volt) olyan rosszkedvű voltam, mert arra gondoltam, hogy mit fogok tenni ha anyám elment. Sírni, nem, mert tudom, hogy ittlétem az én hasznomra van és idővel boldog leszek anyámnál és azoknál, kik engem/44 szeretnek. Este anélkül, hogy gyanítottam volna a [...] voltam. Nagyon szép volt, egészen el voltam ragadtatva az előadástól úgy, mint a munkától, mely III. Rihard volt.

Pénteken 8^{dik}

Délután sétálni mentünk és az eső egy kicsit megvert. Clariss kezdett nekem valamit beszélni, de nem végezte be és azért nem is írom ide. Nathalietól kaptam egy levelet, minek nagyon megörvendtettem, mert már azt gondoltam hogy elfelejtett.

Szombat 9^{dik}

Ma delelőtt Clariss velünk volt sétálni. Délután már örvendtettem, hogy itthon leszek, mert este és sokat dolgozhatok, de legnagyobb haragomra Coithné ott volt és elhívott ma estére. [Estelles]ék is ott lesznek. Oh!, hogy unom. Mondottam a kisasszonynak, hogy szeretnék itthon maradni, de ő azt mondotta, hogy már el kell menni. Nem hittem, hogy olyan jól mulassam/45 magamot ott, mint ahogy gondoltam (kihúzva: hogy fogok) mulatni. Táblókat¹⁶¹ csináltunk, melyek nagyon szépek voltak.

Vasárnap 10^{dik}

Egy óra után mehettem csak haza, Domokos bácsit ott találtam. Clarisst megkértem, hogy beszélje el azt a históriát¹⁶², melyet elkezdett. Úgy volt tehát, hogy pénteken délután, mikor Traunnéhoz mentek, anyám és ő a legénytől kísérve egy öreg úr kísérte őket egész a Traun páléjáig. És ott Clarisst anyám, kinek még dolga volt csak a grádicsig kísérte és várt míg Clariss bément (kihúzva: midőn). Az az öreg úr hozzám ment és kérde tőle, hogy nem ő Traunné. Anyám azt felelte rá, hogy nem és megmondta nevét. Ez az úr is megmondotta az ő nevét, mely öreg (kihúzva: Batthyányi volt) Eszterházy¹⁶³ volt. Másnap anyám Clarissal elment a Bilderaushallungba és Eszterházy is ott volt és elhívta anyámat, hogy nézze meg az övét, kit igazán nagyon dicsérnek. Ma a [...] ebédeltünk, ebéd után/46 mindjárt hazamentünk, mert a két báró Jeszenákék¹⁶⁴ jöttek el vizitába, Pálffy Cény is, kit én és Clariss Cénkának hívunk. Anyám vett egy lózsit a Kartnerthorba és el is mentünk. Mikor éppen a grádicson mentünk fel találtuk Eszterházyt, ki későbbre a lózsinkba jött és ott mondotta, hogy hozott fácánnyakat a vadászatáról

¹⁶¹ kép (francia)

¹⁶² történet (latin)

¹⁶³ Galántai gróf Eszterházy Miklós (1775–1856), császári királyi kamarás.

¹⁶⁴ A királyfiai báró Jeszenák család, még nem tudni pontosan, hogy Kornis Anna itt pontosan kikre utalt.

anyámnak. Oldershausen is bájött a lózsiba, amiért én haragudtam és mondotta, hogy katonának megy. (kihúzza: Éppen) Mikor menni akartam vissza Cavaliero kisasszonyhoz, mondotta Clariss, hogy az a leány, ki Zsuzsi tántnál¹⁶⁵ van, mondotta, hogy Zsuzsi tánt mindég anyámat és minket gyaláz és hogy olyan kétszínű. Ez nekem olyan rosszul esett, mert azt gondoltam, hogy az egy teremtés anyámon kívül, ki minket igazán szeret, de nem hittem volna, hogy olyan legyen. Nincsen nekünk egy barátunk. Apám!, mit bánja ő akármilyen történik velünk. Domokos bácsi, kit imádok, /47 szeret, de nem teszen semmit értünk. Oh!, csak anyám az, ki szeret és mindent értünk áldozna. Mikor hazamentem ágyomba felültem és sírva Istenemhez imádkoztam és kértem az ő szerelmét. Elfelejtettem megírni, hogy kaptam ma Saroltától egy levelet, csak néhány sorokat hol írja, hogy a télen Pesten fognak lenni. O!, hogy fájt a szívem arra gondolatra, hogy anyám, Clariss és ő mind kiket szeretek Pesten lesznek és én itt barátné nélkül és azok nélkül, kik énnekem legkedvesebbek e földön.

Hétfőn 11^{dik}

Ma este újra az eléolvasásába¹⁶⁶ voltam, mely nem volt olyan szép, mint a másik. Ma V. Henriket adták.

Kedden 12^{dik}

Délután Marerné elküldötte a lózsibilétjét¹⁶⁷, hogy mi menjünk el a Burgba, én nagyon örvendettem, mert gondoltam, hogy valami szomorú darabot fognak adni és én nagyon /48 szeretek mindent, ami bús. Elmentünk tehát a színházba és egy gyönyörű darabot adtak [...] Sírtam is benne és Lory zokogott. Három fertály a tízre otthon voltunk és én nemsokára lefeküdtem.

Szeredán 13^{dik}

¹⁶⁵ Iktári Bethlen Domokosné szül. Wesselényi Zsuzsánna bárónő.

¹⁶⁶ felolvasás vagy próba

¹⁶⁷ páholyjegy (francia, német)

Anyám elhívott ma estére. És csak én és a kisasszony mentünk el. Oldershausen is ott volt, a szerencsétlen, mert olyan szerelemes, hogy nem tudja hogyan, mit tegyen, mind p: o¹⁶⁸: én mondtam, hogy tudom Clariss minden titkait. Azt mondotta, hogy ő csak egyet szeretne tudni. Én mindjárt gondoltam, hogy mit és azért úgy tettem, mintha nem hallottam volna.

Csütörtök 14

Semmi nevezetes.

Péntek 15^{dik}

Mikor Clariss elment innen a rajzóra után, megkértem, hogy mondja meg anyámnak, hogy jöjjen el a napokba hozzánk, mert nemsokára úgyis elmegy és akkor nem lehetünk együtt ha akarunk is. Délután tehát elküldött anyám, hogy megüzenje, /49 hogy el fog jönni. El is jött, de nem estére, hanem egy vizitát csinálni és engem kikérjen egy órára, mivel tántam, herceg Váldékné, ki most visszajött Németországból, nagyon kívánt látni és én nagyon örvendettem, hogy anyám jött maga utánom, mert nem hiszem, hogy különben nem engedte volna a kisasszony meg. A tánt nagyon megnőve talált, hanem legnagyobb szomorúságomra meghívva is, ami nekem nem tetszik egy leányba ha kövér. Nagyon kegyes volt velem és azt mondotta, hogy ha mikor visszajön [...] nem eresztenek ki, hogy még lásson, hát el fog jönni engem meglátogatni. Ő olyan jó és olyan kellemetes, hogy minden ember szereti, aki vele kevés időt is van. Józsika Jankó és Lajos¹⁶⁹ is ott voltak. A herceg is kedves és víg ember, mind a kettőt nagyon szeretem. Fertály a tízre visszamentem Cavaliero kisasszonyhoz és lefeküdtem. /50

Szombat 16^{dik}

Séta helyett elmentünk báró Billersdorffékhoz, kiket én még nem ismertem. Nagyon kedves leányok, kivált az egyik, Emma. Nagyon hasonlít az én kedves Julimhoz, nem az ábrázotja, hanem a módja. Délután csak tudtam meg, hogy ma este újra Coithékhoz megyünk és

¹⁶⁸ példának okáért

¹⁶⁹ Báró Jósika Lajos (1807–1891). Császári királyi kamarás, Doboka főispánja, az Aranygyapjas rend tagja. Hallerkői gróf Haller Franciskát (1820–1843) vette feleségül, fiuk János (Jankó).

nekem úgy fájt a fejem, mert ma sírtam. Lory két naptól óta olyan székánt¹⁷⁰, hogy nem lehet kiállani, nem hinné senki, hogy milyen. Én még soha mióta hogy élek nem láttam olyan gyermeket. Nem azért sírtam, hogy engem szinte halálíg székirozott, hanem az a gondolat fájt, hogy ilyen gyermekkel kell hogy még kitudja meddig lenni és ma először adott a kisasszony neki igazat és hitt az ő hazugságainak. Későbbre mégis bélátta, hogy nekem volt igazom és (kihúzva: meg későbbre) megcsókolt. Egy hosszú prédicációt¹⁷¹ tartott afelől, hogy Loryval hogy bánjak. Mindég azt találja, hogy igen/51 jó vagyok vele és igen sokat beszélek vele. Coithéknál táblókat csináltunk, kik igazán szépek voltak. Jól mulattam, nagyon.

Vasárnap 17^{dik}

Ma jobbkor mentem haza anyámhoz mind szokás szerént, amin nagyon örvendettem. Ma nem ebédeltünk a [...] és mindnyájon megörvendettünk, hogy nem mentünk mikor hallottuk Nemes Abitól, hogy több urak ott voltak és vártak minket, kik között az utálatos Oldershausen is ott volt. Én és Clariss úgy örvendettünk, hogy nem mentünk oda és anyám mondotta, hogy nem megy többet vasárnap Munchhoz, mert azt hiszik, hogy azért mert kétszer értem elment, többször is fogunk menni. Délután eljött Tafunnburg grófnő és nemsokára elment. Anyám vétetett a Videnbe egy lózsit, mivel én még nem láttam az a theátrumot. Egy nagyon számár darabot adtak és mind csak közönséges emberek voltak. Mondotta is anyám, hogy nem megy soha többet/52 oda. Mikor hazamentünk még anyámmal teáztam és mi hárman, Ádám, Miklós és én egy predikációt tartottunk Clarissnak afelől, hogy legyen büszkébb és ne tartsa gráciájának¹⁷², ha egy Nopcsáné érte szoárét ad, köszönje meg ő, hogy hozzámegy anyám. Én nagyon büszke vagyok olyan dolgokba. Visszamentem tehát a kisasszonyhoz és hamar lefeküdtem.

Hétfőn 18^{dik}

¹⁷⁰ ideges (francia)

¹⁷¹ előadás, beszéd (latin)

¹⁷² jóindulat, kegyesség (latin)

Ma újra az Holtay előolvasásba voltam, hol ma V. Henriket olvasta. Nagyon szép volt, olyan nemes érzések fejeződnek ki és olyan sok igaz van mindabba, amit Shakespeare ír, hogy az ember egészen el van ragadtatva.

Kedden 19^{dik}

Az egész estét itthon töltöttük és én szorgalmasan dolgoztam a széken, melyet anyámnak stikkolunk¹⁷³ Clarissal. Félek nagyon, hogy nem lesz készen 10 nap múlva.

Szeredán 20^{dik}

Anyám elhívott ma estére, mert Tafunnbург Julie és testvére, Philip énekelni fognak. Csak én és a kisasszony mentünk el, mert Lory újra hamis volt és nem volt szabad hogy elmenjen. Oldershausen is ott volt, de úgy látszott, hogy haragudott, mert Clariss nagyon hideg volt vele. Mert már mégis sok, hogy látja, hogy Clariss nem szereti, és anyám se nagyon kellemetes vele, bizon még a fiúk se, és mégis minden másadnap jön. Nem lehet az embernek lerázni a nyakáról. Philip Tafunnbург nagyon szépen énekel és sok érzéssel. Clarisst is nagy bajjal rávettük, hogy énekeljen. Ez először volt emberek előtt és nagyon jól ment. Táncoltunk is egy kicsit. 12 óra volt mikor hazajöttünk.

Csütörtök 21^{dik}

Tizenkét órakor elmentem a kisasszonnal anyámhoz, hogy Zsuzsi tánttól elbúcsúzzak, mert elmegy 1-kor. Anyám mondotta/53 a kisasszonynak, hogy ma elmegy a színházba, hol a Propfétát adták és engem is el akar vinni, amit megengedett a kisasszony. Tehát eljött anyám 7 órakor utánam, de igen késő volt mikor odamentünk, mert két felvonást eljátszodtak már. Theátrum után még hazamentem és anyámnál teáztam.

Péntek 22^{dik}

¹⁷³ Valószínűleg szék kárpitozására érti.

Semmi nevezetes nem történt egész nap, csak estefelé jött el anyám Clariss és a két kicsi. Sokat bolondoztunk Clarissal, ő úgy déklamált¹⁷⁴, mind Rachel és én úgy olvastam, mint Holtay.

Szombat 23^{dik}

Ma írtam apámnak, hogy legyen olyan jó és küldje el a megígért tíz pengőt, melyet a karosszékre szánt, melyet Clariss és én stikkolunk anyámnak és nincsen elég pénzünk, hogy megcsináltassuk. Elküldötte tehát és én a kisasszonynak adtam. Már húsz pengőnk van, mert Domokos/54 bácsi adott tizet, a fiúk is mindegyik adnak tíz-tíz pengőt, és Clariss ad ötöt és én is annyit. De Katalina napjára nem lesz meg, mert ez már holnapután lesz, hanem mához egy hétre meglesz és át fogjuk adni.

Vasárnap 24^{dik}

Templom után még hazamentem és miután felöltöztem, a frajjal átmentem anyámhoz, ki éppen Radnótfáiékhoz ment Clarissal gratulálni és engem is elvitt. Egy néhány pillanatig voltam csak ott, és azután elmentünk a cukrászhoz és onnan haza. Radnótfáiné elhívott ma estére hozzá, nem lehetet egyebet csinálni mind az elhívást acceptálni¹⁷⁵. Fél nyolcra elmentünk Józsikáékhoz, hol másfél órát maradtunk, elmentünk Radnótfáiékhoz, hol fél 12-ig maradtunk. Elég jól mulattam, táncoltunk, de megsem valami különösön tölt el az idő./55

Hétfő 25^{dik}

Nagy nap (beszúrva: volt) a mai, mert kedves anyám nevenapja (beszúrva: volt). Elmentem én és Cavaliero kisasszony anyámhoz gratulálni¹⁷⁶. Anyám azt a kérést tette a kisasszonyhoz, hogy engedje meg, hogy ma ebédre és egész estére odamenjek. A kedves kisasszony megengette. És én mikor a sétából visszajöttem elmentem anyámhoz. Domokos bácsi is velünk ebédelt és hozatott bort, hogy az anyám egészségire igyunk. Ő anyám nevenapjára egy

¹⁷⁴ szónokol, előad, szaval

¹⁷⁵ elfogad

¹⁷⁶ itt: kifejezni a jókívánságait (német)

kínai téás szerviszt¹⁷⁷ vett. Az estét itthon töltöttük, mert Váldék herceg és a felesége idejöttek. [...] is eljött a sógorával, Henrikkel, Julie Tafunnburg megüzente, hogy ő is eljön. Kellemetes este volt, csak egy ember volt utomba és ez Oldershausen volt, ki mindég mind unalmasabb és unalmasabb.

Kedden 26^{dik}

Semmi különös nem történt ma,/56 az estét otthon töltöttük és én szorgalmasan dolgoztam, mert a székek szombatra meg kell hogy legyen.

Szeredán 27^{dik}

Nagyon boldog voltam, mert anyám elhívott ma estére. És a kisasszony, Lory és én elmentünk 7 órakor, még nem volt senki, csak Julie. Sokat bolondoztunk hárman, énekeltünk egy tercétet. Későbbre eljött herceg Váldék és Valdekné, gróf Steffy Erdődy¹⁷⁸, Lorynak egy onkolja, [...] és [...] is itt voltak. Nemes Abi is eljött, de nem maradt sokáig, mert még [...]néhoz ment elbúcsúzni, mert holnap megy Párizsba. [...] is búcsúzott, mert ő is holnap rukkol a regimentjével Németország felé, hol azt mondják, hogy nemsokára háború lesz. O!, bár már csendesség lenne mert már elég vér folyt két esztendő ott (kihúzva: meguntam a sok háborút.) (kihúzva: Herceg) Váldékné is ma az utolsó nap van Bécsbe,/57 mert holnap már megy haza. Nekem olyan rosszul esett tőle elválni, mert úgy szeretem, nem is mondhatom, hogy mennyire. Nem volt nagyon [...] a társaság, mert búsult minden ember, hanem mégis jól mulattam nagyon.

Csütörtökön 28^{dik}

Ma nagyon szép volt a Holtay előolvasása, Coriolint olvasta, sokan voltak nagyon. Anyám is ott volt Clarissal, de én nem láttam, mert a gálérián¹⁷⁹ voltam Cavaliero kisasszonnyal.

¹⁷⁷ asztali étkezés (francia)

¹⁷⁸ Gróf Erdődy István (1813–1845), gróf Erdődy György és gróf Aspremont Mária Gobertina fia. Császári királyi kamarás.

¹⁷⁹ itt: erkély

Péntek 29^{dik}

Délután Clariss eljött a tancórara és ő is, mint én, nagyon bús és levert volt. Én nem tudom egy néhány nap óta olyan szomorú vagyok, semmihez sincsen kedvem, csak akkor vagyok boldog, mikor anyámmal, testvéreimmel lehetek. Anyám hamar elment, mert báró Gerliczy¹⁸⁰, ki most érkezett Afrikából, odamegy teázni./58 Ádám és Miklós itt töltötték az estét és nekem rosszul esett, hogy nem voltak úgy velem, ahogy szívem kívánná, mert meg se csókoltak jóformán.

Szombat 30^{dik}

Ma újra Cojthékhoz mentünk estére. Nem mulattam jól magamot, se nem rosszul, hanem inkább szeretek itthon maradni vagy anyámhoz menni.

Vasárnap

December 1^{ső}

A szék, melyet olyan rég hogy varrtunk Clarissal, végre ma leglett, pedig még hétfőre kellett volna meglenni, mert akkor volt anyám nevenapja, és ma csak adtuk át. Anyámnak úgy látszott, hogy nagyon tetszett, az igaz hogy szép lett. Alig voltam kurta ideig otthon, hogy mondja anyám, hogy az öreg Jósikáné¹⁸¹ meghalt tegnap tíz órakor. Este hét órakor görcseket/59 kapott és már tíz órakor meg volt halva. Én nagyon sajnáltam igazán, szívemből. Szegény Pipillit sajnáltam szinte leginkább, mert neki nincsen anyja és az öreg báróné volt neki mindene. Egész délelőtt vizitákat csinált anyám és én is vele voltam. Csak öt órakor mentünk haza és ebédeltünk. Ebéd után megmondottuk a legénynek, hogy ha jön valaki mondják, hogy nem vagyunk otthon, mert mindnyájon féltünk, hogy az utálatos Oldershausen eljön. De mennyire búsultam mikor hozták bé a Pálffy bilétjét, ki itt volt. Miután felöltöztünk elvitt anyám, Clarisst és engem, a Jósika

¹⁸⁰ Aranyi és szentgerlistyei báró Gerliczy Félixről (1819, Nagyvárad – 1895, Nagyvárad) lehet szó. Császári királyi kamarás, gönczruszkai gróf Kornis Lujza Annamária férje.

¹⁸¹ Gróf Jósika Jánosné szül. Csáky Róza grófnő

gyermekekhez, kik Kálnakynénál voltak. Kártyáztunk együtt és hamar eltölt az este. Pepi-Roze vagy Pipilli úgy látszik leginkább búsul, egészen halovány volt és szemei kisírva. Horváth [Laci] is/60 ott volt. Este és sokat beszélt az utazásaival, melyek igazán nagyon intérésezantak. Jósika Samu¹⁸², ki nagyon beteg, levitette magát a szállásáról, mely a városba van az anyja holttestéhez a [...], mert ott van az Jósika Lajosné és meghalt bárónénak szállása. Adél most egy néhány napja egy gyermeket kapott. Teán voltunk Domokos bácsi, Horváth és az a kedves Oldershausen. Fél tizenegyre visszamentem a kisasszonyhoz.

Hétfő 2^{dik}

Ma este Anyám és mindegyik testvérem nálunk töltötték az estét, a kis herceg Roul Vredé is, kinek a napokba – midőn éppen kezét rajzoltunk – lerajzoltam az ő (kihúzza: neki is) kezét, ebben a könyvbe az utolsó lapra./61

Kedden 3^{dik}

Egész estét otthon töltöttük, nem jött senki.

Szeredán 4^{dik}

A kisasszony olyan jó volt és megengedte, hogy a mai napot anyámnál töltssem. Észre se lehetett venni, hogy milyen hamar eltölt, mert mind pakoltunk. Kaptam ma egy brázlétot anyámtól, melyen az ő képe van mikor kicsi volt. Oh!, evvel a brázlétal fogok imádkozni. Este a teátromba voltunk. És minthogy se a Burgba, se a Kartnerthorba nem lehetett lózsit kapni, hát a Widenre mentünk, hol [...] játszott. Téára még anyámhoz mentem és Juliet is ott találtam. Nagyon vígan tölt el az este, mert az a Julie olyan bolond, és egészen felvidítja az embert.

Csütörtök 5^{dik}

¹⁸² Gróf Jósika Sámuel, erdélyi udvari kancellár, a Szent István-rend kiskeresztes vitéze.

Ma reggel Clariss kéréte a kisasszonyt, hogy lenne olyan jó és kísérené el egy néhány komisiokat még csinálni, amit meg is tett a kedves Cavaliero kisasszony. Én is velek voltam és miután elvégeztünk mindent anyámhoz mentünk és a kisasszony otthagyt addig, míg anyám elutazott, mert ma van azon bús nap, hol kedves anyám elmegy. O!, már milyen sokszor hullattam könnyeket ezért a napért és most itt van. Még pakoltunk ma is sokat, egész tizenkét óráig. Akkor anyám és Clariss felöltöztek, miután elmentünk Cavaliero kisasszonyhoz, kitől anyám el akart búcsúzni. Anyám nagyon sírt, Clarisse is és nekem majd erőssen. Miután hogy anyám elment sokat sírtam, és a kisasszony elvitt egy pánorámába¹⁸³, hol Jeruzsálemet lehetett látni. Este a fiúk eljöttek/62 vígasztalni engemet, ami nekem nagy örömet csinált.

Péntek 6^{dik}

Ma este eljött Julie Tafunburg hozzám, amit mikor megígérte nem hittem, mert ő már olyan sokkal öregebb, mind én és én olyan unalmas vagyok. Egész fél tízig itt volt és én örvendettem, hogy ő itt volt, mert azt gondoltam Julieről, hogy csak odamegy, hol mulatságot talál (kihúзва: de) és nálam igazán nem fog találni.

Szombat 7^{dik}

Délelőtt kaptam Albertine Coithtól egy cédulát, melybe azt írja, hogy kéret holnap estére. A kisasszony azt üzente, hogy el fogunk menni, ([pano] moi un suplice.

Vasárnap 8^{dik}

Reggel eltölt nem tudtam hogy,/63 mert semmit sem csináltam, pedig anyámnak, Clarissnak, Julinak és Saroltának akartam írni, és egész nap csak egy levelet írhattam anyámnak. Este elmentünk Coithékhoz, hol újra táblókat csináltunk, se jól nem mulattam, se rosszul. Coithné kérdezett, hogy nem láttam-é az új báléttot és szeretném-é látni? Én azt feleltem, hogy szeretném látni. És ő megígérte, hogy ha újra adják, hát fog egy lózsit küldeni nekünk. Igen sok jószágot mutat, ami nekem nem tetszik, mert az embert úgy magához köti, hogy háládatosságot

¹⁸³ kilátás itt: körkép (görög)

kell hozzá mutatni, és én nem akarom azt a barátságot folytatni miután elmentem Cavaliero kisasszonytól. Ma még inkább éreztem (kihúzva: nagyon), hogy anyám nincsen itt, mert megszoktam, hogy ezt a napot nála töltöttem./64 Egész nap Clarissomra gondoltam.

Hétfő 9^{dik}

Reggel még küldötte el Coithné a lózsit és mi el is mentünk. Nagyon szép volt, kivált Madame Albert és Monsieur Carey nagyon jól táncoltak.

Kedden 10^{dik}

Este és egész nap otthon voltunk, és senki se jött a vizitába. (kihúzva: Először) Ma jött el az új társunk, melyik egy doktor leánya, már 18 esztendő és csak reggel jön ide és este megy. Nem lehet mondani, hogy társunk, mert mindnyájan kisasszonynak hívjuk. Nekem nagyon kellemetes, hogy írtam, mert van valakim, kihez (kihúzva: valamit) szólhatok, mert Lory olyan gyermek, hogy vele nem lehet (kihúzva: egy becsületes szót váltani.) Ma este egyedül lévén, mert a kisasszony a theátromba ment és Mme Cavaliero a szobájába/65 volt, én és Caroline (úgy hívják az új kisasszonyt), kinek olyan ideái vannak, mind nekem, és ő is nagyon [...], írtunk egy néhány gondolatokat.

[...] ¹⁸⁴

Igazán szégyellem magamot, hogy a stílusom, úgy mind az ortográfia¹⁸⁵, ebben a könyvbe nagyon rossz. De csak Clarissnak és Julimnak mutatom meg és ők megengednek nekem, és tudják, hogy jobban/66 is tudok.

Szeredán 11^{dik}

Ma hallottam a kisasszonytól, hogy azt a pletykát indította valaki, hogy Clarissnak tetszik [...] és azért volt (kihúzva: Clariss) Nopcsánéval olyan kellemetes, hogy neki csinálja ki urának, az az embert, kit Clariss csak kétszer látott egész életibe. Én azt hiszem, hogy a kedves Nopcsáné

¹⁸⁴ Feltehetően egy drámaszöveget idéz.

¹⁸⁵ helyesírás (görög)

indította. Mindég olyan ántipátiám volt az ellen az asszony ellen, és mindég mondtam Clarissnak és anyámnak, hogy ne menjenek olyan sokat hozzá és tartsák [drei strit ...],¹⁸⁶ mert különben azt mondja, hogy Clariss barátnéja.

Csütörtök 12^{dik}

Estefelé eljött Ádám és hozott egy levelet Clarissomtól. És sokat beszélünk együtt róla és a jövőről, ami nem tár nagy boldogságot elébünkbe./67 Ádám megígérte, hogy Miklóssal együtt eljönnek szombaton este.

Ma este el voltunk hívva valahová, hol én nagyon mulattam magamot.

Péntek 13^{dik}

Egész este itthon voltunk és diskurálva töltöttük el (kihúzva: az estét.)

Szombat 14^{dik}

Hét óra este eltölt és még nem jöttek a testvéreim. Én már egészen magamon kívül voltam, és mikor csengetni hallottam felugrottam és eléjükbe akartam menni, de csak fél nyolcra jöttek és akkor boldog voltam. Egész este mert tíz óráig maradtak.

Vasárnap 15^{dik}

Reggel nagyon jókor költem fel és frustuk előtt Clarissnak írtam egy hat lapú levelet, és miután a templomból hazajöttem írtam Julinak és Saroltának. Estefelé eljöttek Coithék és nyolc óráig itt maradtak. Én a torkomat majd kibeszéltem.

Hétfő 16^{dik}

Semmi különös nem történt ma, egész nap itthon voltunk este.

¹⁸⁶ három lépés távolságot (német)

Kedden 17^{dik}

Ma kaptam anyámtól egy levelet, minek nagyon megörvendettem. És írja anyám, hogy újra megszorult a pénz dolgába, mindég a pénz csinálja a legnagyobb bajt. Azért is kérem az Istent, adna pénzt, mert akkor lehet tanulni és mindent megszerezni, ami kellemetes és jót tenni.

Csütörtök 18^{dik}

Ma reggel a kisasszonnyal beszélünk a nevelésről, és ő, kit Lory ma újra úgy megbosszantott és úgy megbúsított. Mert mondja, hogy nincsen reménye, hogy Lory megváltozzon,/68 pedig ő olyan sokat csinált őtet megjavítani és a sok rossz szokásaitól leszoktatni. Sírt szegény kisasszony és mondotta nekem, hogy ő engem nem úgy néz, mind tanítványát, hanem mind barátnéját. Engem ez nagyon megindított és nyakába borulva ígértem, hogy mennyibe lehet fogok mindent megtenni, mivel neki könnyíthetek a Lory nevelésin, mert a kisasszony mondotta nekem sokat, hogy mit tegyek, hogy Lorynak használjak. Mikor ki akartam menni a szobából még azt mondotta, hogy vigyem jól rollémot. A kisasszony olyan jó igazán, hogy sohase köszönhetem meg eléggé. Domokos bácsi itt volt ma este engem meglátogatni.

Péntek 19^{dik}

Gróf Tafunnburné visszajött Pestről/69 és nekem három levelet hozott, anyámtól, Clarisstól és a kedves Elizától, ki olyan kedvesen ír. Nathalietól is kaptam egy levelet valahára négy hét után.

Szombat 20^{dik}

Ma egész nap itthon voltunk egyedül, mert senki se jött látogatni.

Vasárnap 21^{dik}

Coithné elhívott estére és éppen mikor menni akartunk lépett be Nathalie. Nagyon megörvendtem neki és mindjárt velünk jött Coithnéhoz, hol nem mulattam nagyon jól.

Hétfő 22^{dik}

Miklós eljött délelőtt és mondotta, hogy kaptak levelet anyámtól, hol írja, hogy holnap menjenek le Pestre. És már vettek paszust és holnap indulnak, mert anyám várja a vasútnál. Oh!, milyen boldogok ők,¹⁷⁰ hogy az ünnepeket anyámmal töltetik. Én nem!, csak én nem leszek ott! Még soha életembe nem töltöttem karácsonyt kedves szülőim és csak most fogok egyedül idegenek közt lenni, ámbár a kisasszony olyan jó, hogy nem kívánok senkit, aki jobb legyen. Ma küldött Domokos bácsi 20 pengőt karácsonyi ajándécul. Ma este itt voltak Domokos bácsi és a két fiú.

Kedd 23^{dik}

Ma egész délelőtt vettünk én és a kisasszony mindenféle holmikat a Krisztbaumra¹⁸⁷, mely ma este volt. Én is vettem mindegyiknek, kik jelen voltak a Krisztbaumnál, kicsiségeket. Én kaptam Albertine Coithtól Corneillnak a munkáit és egy gyönyörű kosarat a legszebb cukerli figurákkal megtöltve. Én nagyon embarsirozva¹⁸⁸ voltam, mert¹⁷¹ nem tudom, hogy mit adjok neki. A kisasszonytól kaptam egy könyvet, melybe minden ángoly írónak legszebb munkái megvannak, nagyon megörvendtem ezeknek a könyveknek, mert ezek kezdete a kis bibliotékámnak¹⁸⁹, melyet akarok gyűjteni. Domokos bácsi küldött nekem 20 pengőt, mellyel mindjárt vettem ma reggel kicsiségeket az ittvalóknak. Még sok minden kicsiséget kaptam.

Szereda 24^{dik}

Pál Pálffy ma egész estét itt töltötte. Egy igen kedves, eszes ember, már rég vágytam őtet megismerni, mert sokat hallottam róla beszélni és a plánumaimba, melyek tudom soha nem

¹⁸⁷ karácsonyfára (német)

¹⁸⁸ zavarba

¹⁸⁹ könyvtáramnak (francia)

történnék meg, azt határoztam, hogy ő legyen a Clariss (kihúзва: jövő) férje, először, mert magyar, másadszor, mert gazdag lesz, harmadszor, mert herceg lesz. Clariss/72 igazába hercegnének van teremtve. Sokat beszéltünk magyarul én és Pálffy, és mondotta, hogy volt Erdélybe.

Csütörtök 25^{dik}

Coithné elhívott ma estére, hová el is mentünk. Mind szokás szerént, tablókat csináltunk. Ma templom után mind kopizáltam¹⁹⁰ verseket a kisasszony [...] az enyémbe, hol gyönyörűek vannak.

Péntek 26^{dik}

Ma újra itthon voltunk és este dolgoztunk en famille¹⁹¹.

Szombat 27^{dik}

A mai nap is eltölt anélkül, hogy semmi történt volna. Csak 11 órakor jött Károlyi Ede¹⁹² és hozott anyámtól levelet. Én örvendettem, hogy anyám újra egy úrral többet ismer. Szép ember és kellemetes. Ő holnap megy vissza Pestre és én ma reggel már/73 megírtam a Clariss levelét és tőle küldöm holnap.

Vasárnap 28^{dik}

Nagyon csúf idő volt ma, még sétálni se mehettünk. Délután megszűnt esni egy kicsit és a kisasszony és én elmentünk Tafunenburg grófékhoz. Julie beteg, katornussa van, de megígérte

¹⁹⁰ másoltam ()

¹⁹¹ az egész család

¹⁹² Gróf Károlyi Ede (1821–1879), gróf Károlyi István és Dillon Georgina fia. Klapka György segédtisztje, 1861-től országgyűlési képviselő, több ipari és gazdasági társulat elnökségét viselte. 1851-ben feleségül vette Kornis Klára grófnőt.

nekem, hogy eljön szombaton és itt tölti az estét. Sokat beszélt nekem az itt való kisasszonyokról, hogy milyen stoifák és irigyek ha vagy egy szép leány – kivált ha idegen – közükbe jön. És még azt is mondotta, hogy ő volt vagy két hofbálba, melyek nagyon unalmasak.

Hétfő 29^{dik}

Ma újra csúf volt az idő és egész nap muszáj volt a szobába maradni.

Kedden 30^{dik}

Ma este szilveszter estéje van, de mi nem csináltunk semmi különöst/74. Tavaly ilyenkor nagyon vígan voltunk Pesten. Minden féle bolondságokat csináltunk, ónot öntöttünk, melyből még megvan nekem és el fogom tenni örökre. Domokos bácsit gondoltam, hogy el fog jönni, de hiába volt reményem, mert nem jött el. Én nagyon bús voltam, mert gondoltam, hogy a mai estét milyen különben töltöttem tavaly családom között és most még egy atyafiamat¹⁹³ se láttam, se egy testvéremet nem csókolhattam meg. A mai estével vége van ennek az esztendőnek, mely nekem olyan hamar eltölt, mint egy álom, és egy homály fekszik a múlton. Az Istent köszönöm jóságáért, hogy minket mindnyájan megtartott életbe és egészségbe. Oh!, milyen hamar telik az idő és telnek a gyermeki esztendők és állanak bé a fájdalomok esztendei, melyek örökre tartanak. Ez a gondolat is nagyon búsít.

Év vége./75

Új év 1851

Január 1^{dik}, Szeredán

Ma egy gyönyörű prédikációt mondtak a templomba, én egészen meg voltam indulva és tiszta szívvel könyörögtem uram Istenemhez. Templom után Domokos bácsihoz mentem gratulálni és otthon találtam szerencsémre. Délelőtt kaptam Clarisstól egy hosszú levelet, mely olyan bús volt és levert, hogy engem – ki már úgyis szomorú voltam – egészen bússá tett. Írja

¹⁹³ családtag

nekem, hogy megunta az életet és az embereket, mert olyan kétszínűek, és csak az én boldogságomra gondol. Oh!, miért panaszol ő, kinek az Isten mindent megadott a perféctiora: szép mind egy Vénusz, kedves, mind egy angyal, ártatlan, mind egy bárány, szíve tiszta minden intriga irigységtől, esze is sok van. Nem kéne, hogy így dicsérjem testvéremet, de nem dicsérem, mert csak kimondom,/76 mit szívem érez. Későbbre írtam Julinak egy nagy désperát¹⁹⁴ levelet, hol szemrehányásokat csinállok, hogy olyan rég nem írt, és elküldöttem récépiszével¹⁹⁵, hogy bizonyosan megkapja.

Csütörtök 2^{dik}

Itthon maradtunk este és dolgoztunk.

Péntek 3^{dik}

Ma éppen úgy tölt el az este, mind tegnap.

Szombat 4^{dik}

Egész napon semmi különös nem történt és az estét mind szokás szerint töltöttük el.

Vasárnap 5^{dik}

A kis herceg Vredé itt volt és játszottunk háborút. Ő úgy el volt érzékenyedve, mikor én – ki egy király voltam, kit ő halálosan megsértett – (kihúzva: és én) neki mégis megengedtem és első miniszternek neveztem, (kihúzva: és) halálom óráján ötödik koronaörökössé neveztem, mert olyan nagylelkű ember/77 és kurázsiz¹⁹⁶, a kisfiú elkezdett sírni. Furcsa volt, hogy én háborúsdit játszodom a kisgyermekkel, de engem mulattat, és mindég jobb, mentől hosszasan

¹⁹⁴ ideges

¹⁹⁵ átvételi elismervénnyel (francia)

¹⁹⁶ bátor

gyermek lenni, és én ritkán vagyok olyan humorba, mert többnyire olvasok, vagy gondolataim Pesten vannak.

Hétfő 6^{dik}

Ma az estét Coithéknél töltöttük és sárádokat csináltunk. Én nagyon jól mulattam.

Kedd 7^{dik}

Ma délelőtt kaptam Clarisstól egy levelet, melybe írja, hogy Teleky Maxné szoárékat ad és hogy Károlyi Ede is mindég ott van és sokat táncolnak. Írta, hogy egy este ott voltak és ő éppen énekelt, mikor a legény bájott és jelentette, hogy két úr van künn a forcimerbe¹⁹⁷. Clariss kiment és ott látta Károlyi Edét és testvérét, Alexandert,¹⁹⁸ kik kérdezni jöttek, hogy anyám el van-é hívva arra/78 az estére Telekynéhez. Clariss azt felelte, hogy nincsen. Ede nem felelt egyebet, csak hogy mindjártár elmegyen és megkéri Telekynét, hogy hívja el, és evvel elmentek. Későbbre érkezett egy cédula Telekynétől, hol anyámat elhívta. Nagy konzilium¹⁹⁹ volt, hogy menjenek-é vagy nem. Clariss azt mondotta, hogy ne menjenek, de végre apám azt mondotta, hogy menjenek és el is mentek. Én az anyám helyébe nem mentem volna, mert ha majd megtudják, hát a csúf világ újra pletykál egy rakást. Megírta Clariss, hogy bosszantják ötet Károlyi Edével, ki még mindég [...] szerelmes.

Szereda 8^{dik}

Este nyílik az ajtó és a két fiú bélépik, én nagyon megörvendettem és mindjárt beszéltettem magamnak Pestről. Mondotta Ádám, hogy/79 Károlyi Ede nagyon csinálja a kurt²⁰⁰

¹⁹⁷ előszoba (német)

¹⁹⁸ Gróf Károlyi Sándor (1831–1906), gróf Károlyi István és Eszterházy Franciska grófnő fia. Testvérehez hasonlóan ő is részt vett a szabadságharcban Klapka oldalán, képvisellel rendelkezett a felsőházban. A Hangya Szövetkezet alapítója (1898), az MTA tagja, az újpesti Károlyi Sándor kórház létrehozója (1895). Bátyja halála után annak özvegyét, Kornis Klára grófnőt vette feleségül.

¹⁹⁹ tanácskozás (latin)

²⁰⁰ udvarol

Clarissnak és úgy jár utána, mintha már elvette volna, hanem Clariss nem veszi számba és egészen gleüfgültignek²⁰¹ mutatja magát. Károlyi sokszor megy anyámhoz és azt mondják, hogy olyan víg, mind egy gyermek, a testvére is. Károlyi többnyire Clarissal táncol és (kihúzza: úgy) viszi a viklerit vagy mántilyát, hogy felvegye. Nem hiszem, hogy messzebb menjen, mert Károlyi nagy kurtizáló²⁰². Mondották a fiúk, hogy voltak Fóton a Károlyi Stéfán²⁰³ kastélyába, hová ő elhívta őket. Este visszajöttek és Alexander hajtotta a lovakat és szinte egy sánca töltötte. Azon az este még elmentek Teleky Domokosnéhoz²⁰⁴ szoáréra, hol anyám is ott volt, Sarolta is (kihúzza: ott volt) és Ádám táncolt vele egy frászészt és azt mondja, hogy nagyon kedves. Liptay Tóni is ott volt,/80 kivel múlt télen Orczyéknál sárádat csináltam. Csekonicné²⁰⁵, a Sarolta tántja bálakat fog adni a télen a gyermekeknek. Oh!, milyen boldog volnék ha ott lehetnék, hanem remélem, hogy mikor én lemegyek lesz egy. Anyám írt nekem és írja, hogy négy hét múlva lemegetek ötöt meglátogatni Pestre. Eddig mind azt vártam, hogy anyám írja meg, hogy mikor, mert a kisasszony azt mondta, hogy tőle függ. Oh!, milyen boldog leszek négy hét múlva, mert akkor Újra szívemhez szoríthatom anyagi Clarissomat és kedves jó anyám kezét újra megcsókolhatom.

Csütörtök 9^{dik}

A mai nap csendességben tölt el és mind szokás szerént este itthon voltunk.

Péntek 10^{dik}

Ma eset az eső és mégis elmentünk/81 a mobiliákat²⁰⁶ megnézni, melyeket Londonba visznek a kiállításba, mely egy néhány hónap múlva lesz. Milyen boldogok azok, kik ezt

²⁰¹ érdektelen (német)

²⁰² szoknyapecér

²⁰³ Gróf Károlyi István, gróf Károlyi József és gróf Waldstein Erzsébet fia. Császári királyi kamarás. Első feleségétől a már említett Edén kívül Erzsébet-Mária nevű lánya született.

²⁰⁴ Gróf Teleki Klementina, gróf Teleki Domokos Küküllő vármegyei országgyűlési követének, az Erdélyi Híradó szerkesztőjének (1845), az MTA tiszteletbeli tagja, a *Hóra támadása* írójának felesége.

²⁰⁵ Csekonic Jánosné szül. Liptay Leóna bárónőre utalhat.

²⁰⁶ ingóság itt: bútor (latin)

láthatják, mert minden világrészből hoznak holmikat, de azt mondják, hogy az asztalosmunkák közt a bécsi holmik lesznek legszebbek. Elmentünk tehát és megnéztük az mobiliákat, melyek közt egy ágy a legszebb volt. Nagyon magas, hogy egy alacsony szobába bé nem férne és olyan széles, hogy négy ember komódosan²⁰⁷ elfér, a najtkásztli olyan nagy, mind egy nagy asztal, márvánnyal bérakva. Ezt a najtkásztlit²⁰⁸ megvette valaki háromezer pengőért és az ágynak az ára harmincezer P. Az igaz, hogy györnyörű, mert mind kifricskált²⁰⁹ angyalok vannak rajta. Még van egy kredenc²¹⁰, mely különös szép és nekem még inkább tetszik, mind az ágy, mert mind gírlándok²¹¹/82 vannak kifaragva állat, szőlő és mindenféle gyümölcsök, de olyan természetesen, hogy az ember odakap, hogy lássa (kihúzva: hogy) igazán faragva van-e vagy igazi gyümölcsök. Ezek a holmik mind nagyon drágák, mert egy egészen új feltalált fából van készítve, melyből még sehol semmit sem csináltak csak ezeket először. Indiából vala ez a fa és a legszebb és legdrágább, mely most existál²¹², (lorpoli)nak nevezik.

Szombat 11^{dik}

A nap Isten kegyelméből csendesen eltölt anélkül, hogy semmi nevezetes történjék.

Vasárnap 12^{dik}

Coithné elhívutt ma estére. El is mentünk, de ma este nem csináltunk táblókat csak diskuráltunk.

Hétfő 13^{dik}

²⁰⁷ kényelmes

²⁰⁸ éjjeliszekrény

²⁰⁹ kifaragott

²¹⁰ konyhaszekrény

²¹¹ füzérdísz (francia)

²¹² létezik, itt: használatos (latin)

A kisasszony rosszul van és az ágyba feküdt egész nap. Este eljött gróf Tafunburg/84 Julievel, ki beszélte nekem, hogy báró Wenckheim Béla²¹³ itt van és beszélte, hogy Károlyi teszi a kurt Clarissnak. Julie kérdezte tőlem igaz-é? Én azt mondtam, hogy nem, mert nem akarom, hogy beszéljék, mert csak avval (ha lenne is valami belőle), ártanának a sok csevegéssel.

Kedd 14^{dik}

Ma egy kicsivel jobban van a kisasszony fel is költ, de még nem jár ki a házból.

Szereda 15^{dik}

A testvéreimet már rég nem láttam se jó Domokos bácsimat, és angyali Clarissomtól is már rég nem kaptam tudósítást. Ma este, mint szokás szerént, miután hogy Richard, Lory és Mme Cavaliero lefeküdni mentek, a kisasszony és én még sokáig diskuráltunk, ki mondja nekem kacagva „Képzeld csak ma itt volt/85 a testvérem Ferenc és mondja nekem, hogy Mandoli (egy volt mester, ki sokszor jött a kisasszonyhoz és mindég a szerelemről sóhajtozott) el akar venni, és megkérte őtet, hogy szóljon érte.” Én azt feleltem a kisasszonynak, hogy remélem, hogy nem megy. Hogy „természetes” – mondá ő – „hogy nem fogok olyan emberhez menni, kit még én kell, hogy eltartsak ahelyett, hogy ő engem, és az orcája is olyan szerencsétlen szegénynek.” „Nem is engedném” – viszonzám mosolyogva, mert inkább szeretem, hogy Anna Cavalieronak hívják mind Madame Mandolinak. Még sokat beszéltünk erről a tárgyról és olyan jól esett nekem, hogy a kisasszony olyan barátságosan beszélt velem, mind egy barátnéval és nem mint egy nevelényivel.²¹⁴/86

Hétfő 20^{dik}

Miként felkötem mindjárt kérdeztem a kisasszonyt, hogy nem kapott-é levelet anyámtól, mert én már nagyon nyughatatlan vagyok, mert már rég nem kaptam se tőle, se Clarisstól levelet. Miután a kisasszony azt mondotta, hogy nem kapott. Leültem és írtam Ádámnak egy cédulát,

²¹³ Báró Wenckheim József és báró Orczy Teréz fia. Békés vármegyei főispán.

²¹⁴ tanítvány

melybe kérdeztem, hogy ő nem kapott-e tudósítást Pestről és ha igen jöjjen el. 10 órakor visszajött a fraj és azt mondotta, hogy Ádám mindjárt jön. Öt minuta múlva lépett be Ádám hosszú ábrázattal és haloványon, első szava e volt: „Elek bácsi meghalt.” én felkiáltottam, második a volt, amit mondott, hogy Károlyi megkérte Clarisst. Én erre elhalványodtam és reszketni kezdtem, de azt mondotta, hogy az öreg Károlyi István, ki maga ment anyámhoz megkérni, csak azt a kondíciót²¹⁵/87 tette, hogy Clariss katolika legyen. Anyám akarja, apám is, csak Clariss nem, ki küzdik maga magával és nem tudja mit tegyen. Anyám azt mondja (kihúzva: anyám) neki, hogy tegye meg, mert miért rontsa el egész jövődjét egy külső formáért. Írta anyám a fiúknak, hogy bíztassák, hogy megtegye. Én nem írok neki, mert (kihúzva: nem akarom azt megmondani mit szívem érez, mert tán nem lenne jó jövődjére nézve. mert) a fiúk mondták, hogy hagyam el későbbig. Én azt tartom, hogy nagy áldozat az, hogyha megteszi. És csak akkor tehetné meg, hogyha tiszta szívből érezné és mindenkinek felül adorálja. Éppen ezt szeretném én tudni, mert akkor tudnám mit gondolni. Én a Clariss helyibe mindent megtennék, hogy ezt az áldozatot kikerüljem. Oh!, mert ez nagy dolog azt mondanom, hogy hagyják meg nekem a religjomat²¹⁶ és a gyermekeim lehetnek katolikák./88 A világ előtt is egy homály fedné (kihúzva: előtte), mely – az igaz – (mint minden) elenyészne. Mikor én meghalottam ezt a hírt egy néhány minuta múlva zokogva Ádám nyakába borultam. Sokáig sírtam, mert eszembe jutott az a gondolat, mely engemet már rég szerencsétlenné tett, hogy ha hazamegyek nem lehetek Clarissommal. Oh!, kit úgy szeretek, de úgy, hogy ki nem mondhatom. Még nem éreztem egy testvér szeretetét, melyre rég örvendettem, mert eddig csak gyermekek voltunk és – mind minden gyermekek – sokat veszekedtünk. Mily gyermekes plánumokat csináltunk mi ketten Hétzendorfon az utolsó napon, melyen együtt voltunk azelőttől, hogy Cavaliero kisasszonyhoz jöjjenek. Azokat a plánumokat csináltuk tehát, hogy én egy esztendeig a kisasszonynál maradok, onnan/89 anyámmal együtt és vele Olaszországba megyünk nyaralni és jövő telet Bécsbe töltjük, a további Istenre bízunk. De amint látom, elrepülnek a galambok a fészekből azelőtt, hogy én hazamegyek. Oh!, hogy fáj szívem, azt gondoltam ma egész nap, hogy elreped. El, egoizmus, el!, hisz ő boldog lesz és ez a fő dolog, mi az, ha én nem is leszek. Mert tudom, hogy az a gondolat egyedül, hogy nem lesz többé az enyém, keserű könnyeket folyt

²¹⁵ feltétel (latin)

²¹⁶ vallás

szememből. Most csak azt kérem az Istentől, hogy boldog és megelégedett legyen egész életén keresztül.

Kedd 21^{dik}

Ma két levelet kaptam Saroltától, melyekbe írja, hogy üzenjem vagy írjam meg a napot mikor megyek le Pestre, mert ha tudja, hogy mikor, hát megkéri Csekonyicsnét,/90 hogy akkor adja a bált, mikor én is ott leszek. Nem hiszem, hogy táncolhassak az Elek bácsi haláláért, ámbár nem olyan, hogy közlőrl való atyafi. Az első levelet reggel kaptam, a másodikot pedig a Sarolta onkelje, báró Liptay Tóni²¹⁷ maga hozta el. És én megígértem neki, hogy holnap írok Saroltának és elküldöm hozzá, mert ő holnapután már megy vissza Pestre.

Szereda 22^{dik}

Szabadidőm lévén írtam ma reggel anyámnak és Saroltának és elküldöttem Liptayhoz. Délután, mikor éppen olvastam, fut ki Lory és mondja, hogy itt van gr. Nemes Abi. Én mindjárt kimentem és kérdeztem, hogy mikor jött vissza Párizsból. Ma újra hozott egy nagy stániely cukerlit, mind szokás szerént és mondotta,/91 hogy hozott nekem valamit, de még nem érkezett meg. Én már alig várom, hogy elhozza az ajándékot, mert szeretném tudni, hogy mi. Most nem búsulok olyan nagyon, hogy Clarissot megkérték, ellenkezőleg, mert átláttam, hogy ő boldog lesz, mert Károlyi egy nagyon jó és eszes ember. Egész nap gondolataim Pesten vannak és legfőbb kívánságom abból áll, hogy magam is nemsokára ott lehessenek. Még sohase kívántam úgy Pestre menni, mint most, ha lehetne mezítláb elfutnék az én legkedvesebb kincseimhez.

Csütörtök 23^{dik}

Coithné két leányával itt voltak délelőtt és átadták a lózsijaikat nekünk a Kartnerthorba, hol [...] adták, nagyon szép opera.

Péntek 24^{dik}

²¹⁷ Báró Liptay Antal, Liptay Frigyes és Csekolics Karolina fia, Liptay Leóna és Augusta testvére.

Tafunburgéknél töltöttük az estét,/92 hol csak mi és (kihúzva: valami) a Licsi konteszek voltak. Az este nagyon hamar eltölt, Julie énekelt és én claviroztam egy kicsit. Vettem egy nagyon szép virágcserepet, belé egy szép káméliatőt és elküldöttem Albertine Coithnak, ki nagyon szereti a virágokat.

Szombart 25^{dik}

A nap úgy eltölt mind szokás szerént.

Vasárnap 26^{dik}

Még mind a legnagyobb szomorúságba vagyok, mert Clariss nem ír nekem. Ma délelőtt eljött Ádám és elhozta a levelet, melyet Domokos bácsi ma kapott apámtól, melybe írja, hogy az egész már bizonyos és hogy Lajos²¹⁸ és György Károlyi,²¹⁹ az Eduard onkeljei már ott voltak anyámnál és Clarisset „ma chére niece”-nek szólították.

Hétfő 27^{dik}

Délbe érkezik Miklós és kérdezte/93 a kisasszonyt, hogy megengedi-é, hogy Alexander Károlyi Eduárd testvére, eljöjjen ma este, mert velem meg akar ismerkedni és Clarisstól hozott nekem levelet. O!, hogy örvendettem ennek, először, mert a jövőendőbeli sógorommal megismerkedem, másodszor, mert az én angyali testvéremtől levelet kaptam. azt is mondotta Miklós, hogy Eduárd (kihúzva: is) itt van és holnap megy Frakfurtba, hol a házát el akarja adni. Ő is talán el fog jönni ma este.

Az este közelegett és egyszerre jött a fraj és azt mondotta, hogy a fiúk a szalonba vannak. Én hamar átfutottam, hol Miklós mindjárt [...] nekem Alexandert, ki elég szép fiú, hanem még

²¹⁸ Gróf Károlyi Lajos, gróf Károlyi József és Waldstein Erzsébet grófnő fia. Császári királyi kamarás, Csongrád, majd Abaúj megye főispánja. Felesége Kaunitz-Rittberg Fernandina, gyermekei László és Alajos.

²¹⁹ Gróf Károlyi György, Lajos testvére. Békés megye főispánja, az MTA igazgató és tiszteletbeli tagja. Felesége Zichy Karolina grófnő, gyerekeik: Gyula, Geiza és Gábor.

nagyon ifiú, 18 esztendő. Ő mindjárt ideadta a levelet, melyet én reszkető kezekkel felbontottam.../94 Ez a tartama:

„Kedves Annám, imádott testvérem! Bocsásson meg, hogy olyan későre írok, de képzelheti ezekbe a napokba, midőn sorsom felett határoztak, nem voltam oly állapotba, hogy eszemet összeszedjem. De már el van vetve a kocka és Károlyiné leszek. Tegnap itt volt az öreg Károlyi István és anyámtól megkért. De, Anna, angyali testvérem, mit gondol, boldog leszek vagy nem? Ő igen jó ember, azt mondja, hogy szeret, én is szeretem és talán Isten megáld és megengedi, hogy mindig így legyen. Oh!, Anna, csak egy ne volna, az a vallásváltoztatás, mert mikor rá gondolok a szívem majd elreped és nem tudom mit tegyek. A fiúk írtak, oly jól esett megnyugtató soraitokat olvasni és jótanácsaitokat hallani. Szívemet egészen megnyugtatta, mert úgyé minden vallásnak célja egy, az egy Istent imádni csak másféleképpen az egyik, mind a másik. O!, angyali testvérem, bár láthatnám, de mi is talán néhány napra Bécsbe megyünk, hogy anyám a legszükségesebbeket megbésteleljalja, akkor meglátom. O!, mily boldoggá teszen csak az a gondolatja, hogy újra szívemhez szoríthatom.

Ki hitte volna mikor idejöttem, hogy oly jószerecse vár rám. Az esküvő nagyon hamar lesz, már március első napján és mindjárt karácsonyra megyünk és egy hónapi mulatás után Párizsba és egy hétre Londonba megyünk. Eddig ez a plánum. Nekem úgy tetszik mintha csak álom volna és nem is akarok hinni ennyi boldogságnak. Igen sok és csak elszomorít, képzelheti mennyi plétykaság van, nem tudják, hogy mit tegyenek mérgekbe./95 Az öreg Károlyi István igen kedves ember, annyi ajándékokat adott az [...], szekeret, egy 80 ft-os kámint²²⁰, az én szobámba 5000 pengő szükségesekre. Eduárdnak komissziót adott, hogy Bécsbe vegyen egy brázlétot²²¹, vagy akármit 600 forintig, amit ő fog nekem átadni. Vajon állandó lesz mindez vagy csak egy szép álom!!

Magának a régi plámuna is bé fog teljesedni, t. i., hogy egy tántjával Angliába megy és ott egy gazdag lord elveszi. Ez a tánt én leszek.

Kedves Rámpirityem, fog még szeretni a jövőbe? Írjon, oktasson, mert akkor vagyok boldog. Mindemellett mikor eszembe jut, hogy anyámat elhagyom és víg leányi esztendeimnek vége, akkor szeretném még eltaszítani azon időt, ami véget csinál a legboldogabb perceimnek és

²²⁰ kályha (latin)

²²¹ karkötőt (francia)

egy [...] viszen bé, akkor elszomorodom és szeretnék meghalni. Leveletem átadja Károlyi Alexander, igen jó fiú és akart magával megismerkedni.

Eduárddal beszéltük, hogy ha maga eljön Cavaliero kisasszonytól, akkor, kedvesem, hozzám jön. Oh!, Anna, mily boldog leszek.

Isten áldja és szeresse igazi testvérét

Clarisst,,

Nem olvashattam el jól ezt a levelet, mert mind körülöttem voltam, hanem későbbre olvastam és sírtam is o!, mert az a gondolat, hogy Clariss férjhez megy nekem nagyon furcsán jön.

Bárcsak boldog lenne!!!

Eduárd is eljött későbbre, és miután/96 kezemet megszorította a kisasszonyhoz fordult és mondá mosolyogva (milyen kis sógorasszonyom van). Későbbre mondta nekem, hogy mikor innen elmegyek hozzájuk megyek és (kihúзва: mondá Ed még hogy) majd Radványba lovagolni fogunk. Hamar elment Eduárd, mert még a testvérihez Gerardinehoz²²² kellett menni, ki itt Bécsben van a nagyanyjánál gr. Eszterházynénál.²²³

Mikor halószobámba mentem még sokáig imádkoztam és kértem a Jóistent, hogy boldoggá tegye az én angyali Clarissomat.

Szegény anyámnak lesz szinte legszomorúbb Clarisstól elválni.

Kedd 28^{dik}

A grippé, mely az egész városba dühöng, engem is lesújta és ma le is feküdtem./97

Szereda 29^{dik}

Nagy hidegem volt.

²²² Károlyi Geraldine (1836. Bécs – 1915, Budapest), gróf Károlyi Ede és Sándor testvére, gróf Pálffy Pál (1827, Malacka – 1866, Bécs) felesége.

²²³ Eszterházy Miklósné szül. Roisin Franciska őrgrófnő

Csütörtök 30^{dik}

Egy kicsit jobban.

Péntek 31^{dik}

Egyformán.

Február 1^{ső}, 1851

Szombat

Egyformán. Ádám ma reggel eljött és mondotta, hogy anyám jön holnap. Én kimondhatatlan örömbe voltam.

Vasárnap 2^{dik}

Ma reggel kaptam anyámtól egy levelet, melybe írja, hogy nem jöhetnek, mert Clarissnak grippéje van. Erre a hírre elszomorodtam nagyon. Ma először költem fel.

Hétfő 3^{dik}

Ádám jött ma búsan és mondotta, hogy Alexander büszke és velek nem olyan freinlics²²⁴ mások előtt, mind szokás szerént. Én mondtam neki, /98 hogy az ő helyibe nem bánnám sokat, mert ez esztelenségre mutat. Azt is hallottam, hogy ő – egyedül az egész familliába²²⁵ – ennek a házasságnak ellene volt. Szeretném tudni miért, grófok vagyunk, mind ő, pénzünk nincsen annyi, az igaz, hanem a pénz nem teszi ki az embert.

Kedd 4^{dik}

²²⁴ barátságos, szivélyes (német)

²²⁵ családba

Eduárd már visszajött Frankfurtból és holnap reggel megy le Pestre. Frankfurtba csak 3/99 órát mulatott és mindjárt visszajött. Hanem nem volt jól és fáradt is, tehát lefeküdt mihelyt megérkezett. Alig várja Clarisst újra látni, azt mondják, hogy olyan szerelmes!!

Szereda 5^{dik}

A mai nap is mind szokás szerént tölt el.

Csütörtök 6^{dik}

Most hamarább telnek a napok,/100 mert újra tanulok.

Péntek 7^{dik}

Ma egész nap nagyon mélacholis voltam, mert mind Clarissra, a múltra, és a jövőre gondoltam, mely mindegyik elszomorított. O!, ha a múltra gondoltam, akkor láttam a boldog gyermeknapjaimot, melyek soha többé nem térnek vissza, láttam mindnyájunkat összegyűlve és diskurálva csendesen, és mindegyikünk kimondá érzéseit és gondolatjait, de fájdalom e se lesz többé oly kellemetesen, mert Clariss nem a miénk többé! Láttam magamot minden vasárnap Kolozsvárt Julimnál, csak mi ketten – szívünket egymásnak felfedezni és benne lévő érzéseit –, egy kellemetes szobába egész este, hol senki se háborgatott. Bárcsak ezek az idők visszatérhetnének. O!, de miért kívánom azt, mi lehetetlen! A fiúk itt töltötték az estét és Julie Tafunburg is, kinek/101 ittléte háborgatta szokott kellemetes esténket, mikor a testvéreim jönni szoknak.

Szombat 8^{dik}

Ma délután eljött Miklós és mondotta, hogy anyám holnap vagy holnapután érkezik meg. O!, hogy várom újra látni Clarisst és kedves, jó anyámat.

Vasárnap 9^{dik}

Ma újra csak úgy tölt el az este és egész nap, mint szokás szerént.

Hétfő 10^{dik}

Itthon voltunk egész nap és senki se jött hozzánk csak apám, ki tegnap érkezett. Ő azt mondotta, hogy anyám holnapután jön.

Kedd 11^{dik}

Ma is mint szokás szerént.

Szereda 12^{dik}

Ma estét Coithnénál töltöttem és fél tízre mentünk haza. És az ajtón bemenve/102 mondja a fraj, hogy Clarisse benn vár. Én berohantam, mind egy bolond és a nyakába borultam. Nem tudtam egy szót se szólani, csak könnyeim, kik csorogtak, voltak örömöm jegyei. O!, de boldog voltam újra (kihúzva: hogy) az én angyalomat szívemen érezni. Clariss kikért a kisasszonytól, hogy mehessek el vele az otélba, hol anyám várt. A jó kisasszony megengedte és nemsokára az anyám karjai között láttam magamat. Domokos bácsi és apám eljöttek későbbre, a fiúk is, és így – en famille – sokáig diksuráltunk.

Csütörtök 13^{dik}

Miután leckéimet elvégeztem elmentem anyámhoz és sokat diskuráltunk. Clarisst éppen olyan vígnak és bolondnak találtam, mind azelőtt, ez a nagy esemény semmit se változtatott rajta. Este újra együtt voltunk mind és mondotta Clarisse, hogy milyen/103 bajosan határozodott el, hogy a religjóját megváltoztassa. Mondotta nekem ő, úgy, mind anyám, hogy jó volna hogyha én, ki még nem konfirmáltam katolika legyek, mert az idevaló nagyurak nagyon bigott katolikusok és nem vesznek el reformátusokat és kivált azt az ágát a református vallásnak nem ismerik, melybe mi vagyunk, és sok hátratételt szenved az ember ezért az életbe, és nekem

könnyű volna, mert még nem konfirmáltam. O!, de az a gondolat nekem rettenetes és nem fogom megtehetni. Mit nekem ha el (kihúzva: is) vesznek vagy nem! megérdemli, hogy én ezért az én religiómat megváltoztassam??!!!!

Péntek 14^{dik}

Ma újra anyámhoz mentem mikor a tanulásaimat elvégeztem. Mutatta Clariss, hogy mit kapott Eduárdtól: először egy nagyon kedves órát, egy/104 láncot és egy tűt, mely gyönyörű, azután kapott egy brosst²²⁶ smaragdból és kicsi briliánsokból, ez a formája,

rajz

Az öreg Károlyi István átadta a májorátsmüköt²²⁷ Clarissnak, melyek között különös szép egy diadem, mely olyan mind egy korona. Még nagyon szép egy bross (kihúzva: mely) egy tulipánt sárga briliánsokból és ennek levelei fehérekből van kirakva. Még sok szép holmik vannak az a smük között. Ma este anyámmal elmentem a leopoldstádti theátrumba/105

Szombat 15^{dik}

Ma csak este mehettem el anyámhoz, ott háltam. Az ágyamot a Clariss ágya mellé tettem, és mikor mind a ketten lefeküdtünk, akkor kedvesen diskuráltunk. Milyen boldog voltam én!, és álmom mily édes volt, mert nyakam át volt karolva az én angyalom hosszú karjával és így aludtunk el mindketten.

Vasárnap 16^{dik}

Az egész napot anyámnál töltöttem, de estefelé hazamentem, mert anyám Traunnéhoz ment.

²²⁶ melltű

²²⁷ ékszer

(kihúzva: Hétfő 17^{dik})

Ettől a naptól fogva nem írhattam rendesen a naplómbe, mert először nem volt időm, másadszor a könyv bé volt zárva és a kulcs Bécsbe maradt. 18^{dik}; Elindultunk a gőzhajóval Bécsből anyám, a két fiú, Clarisse és én. 9 órakor indultunk el, de alig mentünk egy órát/106

Képmelléklet

A napló külső borítója

Ms 1862

1

Gróf Kornis Anna naplója (1850-1851.)

Witzing
Neuagerstr. Nr. 94.

A napló címoldala

most újra tanulok.

56

Péntek j^{de}.

Ma egy nap nagyon melancholus voltam
mert mind flavissza, a multra, és
a jövőre gondoltam mely mind egyik
szomorított el ha a multra gondoltam
akkor láttam a boldog gyermek napja
imot melyek soha többé nem látnak
viza láttam nyugájnokat és gyűl-
me és diskurálva esendesen, és mind
egyikünk kíváncsi izéssal és gond-
latjait de fájdalom és se leg többi oly
kelemetesen mert flavisse nem a műve
többé! Láttam magamat minden vasár-
nap Kolozsvárt Gulimudt csak mi
ketten zivárok egy másnak felfedezni
és benne lévő izéssal; egy kelemetes
zobába igéztetve hol senki se hába-
gatott. Bár csak egy az idő vizet lehet
néni o! De miért kívánom azt mi
lehetetlen!! A júnk it töltötték az
estvét és Julie Sasunbary is, kinek

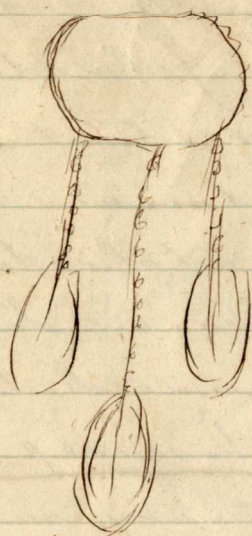
Részlet a naplóból, 1851. február 6-7.

hajason határozott el hogy a
religijozát megváltoztassam, mondotta
nekem é, hogy mind anyám, hogy jó
volna hogy ha én ki még nem Kon-
firmáltam Katolika legyek mert
az idevaló nagy urak nagyon bízt
Katolikussok és nem segnek el^{keresztelés}
Kusokat is kíváltt azt az ágát a reformis-
tus vallásnak nem ismerik melybe mű-
vagyunk, és sok határozottat gondolt az
ember ezért az illetke, és nekem könny-
 volna mert még ~~nem~~ így Konfirmál-
tam. O! De az a gondolat nekem aeth-
netes és nem fogom megtehetni. Mit
nekem ha el^{keresztelés} vagy nem meg-
érdemli hogy én ezért az én religiozom
megváltoztassam. **22 / 1 / 11**

Péntek 14^{dik}

Ma újra anyámhoz mentem mielőtt
a tanulmányomat befejezem. Mutatta
felémre hogy mit kaptam. Edward Tol-
előzői egy nagyon kedves orát így

58
lábat és egy főt mely gyöngyözött azután
kapat egy brosat smaragdokból és kék
kristályokból és a farnója,

Az öreg Karolyi Kóstrán átolt adta
a majordomunkot fláriszenak
mely között különös szép egy diadém
mely olyan mind egy korona, még
nagyon szép egy brosz ~~mely~~ egy,
túlírónt sarga kristályokból kis
ennek levelei fehérkőből van ki-
vétel még sok szép kelmék vannak
és a smük között. Ma este angol
szelvényen a Leopoldstadt theátrumba

Gombát 15^{ik}

Ma ismét este mehettem el anyám
hoz de el kellett. Az ágynak a
plávisz ágga mellé kellett és mikor
munda ketten lefeküdtünk akkor
kedvesen dicsőültünk. Milyen hely
voltam én! és olyan mily. Idő volt
még nyakam átolvolt karolva az
én egyalomban hozzá kardval és így
aludtunk el mind ketten.

Vasárnap 16^{ik}

Az egész napot anyámmal töltöttem
de estevelé hozamentem azért anyám
szemével ment.

Kétfő 17^{ik}

Először a napot fogva nem ismertem
rendesen a naplomban mert előző nem
volt időm másadzik a könyv be volt
záva és a kulcs Bécsbe maradt. 18^{ik}
Éltünk a gőzhajóval Bécsből anyám
a két fű plávisz és én, korábban
indultunk és alig tudtunk egy órát

Az utolsó bejegyzések

Irodalomjegyzék

Források

A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének története, 1861–1932. és alapszabályai, 1932. Kiadja a Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete, Budapest, 1932.

A nemzeti színházban tartott műkedvelői előadások. In: Vasárnapi Ujság. 7. évf., 1860, 15. sz. 177.

Bánffy György gyermekkori írásai. Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Kéziratgyűjtemény, Ms. 3392.

Bánffy Eliz szépírássai s egyéb iskolai gyakorlatai. Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Kéziratgyűjtemény, Ms. 3391

Elhalálozások. In: Vasárnapi Ujság. 48. évf., 1901, 46. sz. 750.

Gr. Bethlen Katalin levele gr. Károlyi Klárához. 1852. december 20., Pest, MOL, Károlyi-hagyaték, P 387, B. 2. a.

Gróf Kornis Anna naplója, 1850–1851. Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Kézirattár, Ms. 1862

Hírharang In: Hölgyfutár. Közlöny az irodalom, társasélet, művelődés, és divat köréből. Nagy Ignác (szerk.), Budapest, II. évf., 1851. március 3.

Hírharang In: Hölgyfutár. Közlöny az irodalom, társasélet, művelődés és divat köréből. 2. évf., 1854. július 19.

Jókai Mór: *Az inség-bazár Pesten.* In: Vasárnapi Ujság. 11. évf., 1864, 9. sz. 84.

Károlyi Ede: *Horvátország inséget szenvedő népe segélyezése ügyében.* In: Képes Ujság. 1860. március 25.

Knigge, Adolf Franz. *Érintkezés az emberekkel. [Ueber den Umgang mit Menschen]* Budapest, 1875. In: Fábri Anna (szerk): *A művelt és udvarias ember. A társas viselkedés szabályai a magyar nyelvű életvezetési és illemtankönyvekben, 1798–1935.* Szöveggyűjtemény. Mágus Kiadó, 2001.

Kornis Anna levele Kornis Klárának. 1859. október 10., MOL, Károlyi levéltár, P 387, B. 2. k.

Szádeczky-Kardoss Béla levele gr. Károlyi Lászlóhoz. 1926. január 14., Szeged, Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL), Károlyi-hagyaték, P 387, B. 3.

Szakirodalom

- A Göncz-Ruszkai Gróf Kornis-Család Anyakönyve (1446–1917).* Összeállította: Dr. Veress Endre, Budapest, 1917.
- Alan Macfarlane: *The Family Life of Ralph Josselin, a Seventeenth-Century Clergyman. An Essay in Historical Antropology.* Cambridge University Press, 1977.
- Benda Gyula: *Társadalomtörténeti tanulmányok.* Osiris, Budapest, 2006.
- Bonnie S. Anderson, Judith P. Zinsser (szerk.): *A History of Their Own. Women in Europe from Prehistory to the Present*, 2. kötet, Harper and Row Publishers, New York, 1988, 103–197. p.
- Carlo Ginzburg: *Mikrotörténelem. Két-három dolog, amit tudok róla.* In: Carlo Ginzburg: *Nyomok, bizonyítékok, mikrotörténelem.* K. Horváth Zsolt (szerk.), Budapest, 2010.
- Carlo Ginzburg: *Nyomok, bizonyítékok, mikrotörténelem,* K. Horváth Zsolt (szerk.), Budapest, 2010.
- Dr. Halász Sándor (szerk.): *Magyar Országgyűlési Almanach. A Magyar Tudósító Almanachja az 1906–1911. évi országgyűlésről.* Budapest, 1906.
- Erős Ferenc: *Önéletrajz, napló, levelezés. Analitikusok és páciensek önvallomásai.* In: Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.): *Írott és olvasott identitás; az önéletrajzi műfajok kontextusai.* Pécs, 2008.
- Fábri Anna: *Hétköznapi élet Széchenyi István korában.* Budapest, 2009.
- Gaál György–Gránitz György: *Örök Házsongárd. Kolozsvár és sírkertje a századok sodrában.* 2. köt., Kolozsvár, 2010.
- Georges Duby – Guy Lardreau: *Párbeszéd a történelemről,* E. Bártfai László (szerk.) Akadémiai Kiadó, Hermész Könyvek sorozat, Budapest, 2003.
- Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században,* Osiris, Budapest, 2005.
- Gudenus János József (szerk.): *A magyarországi főnemesség XX. századi geneológiája.* 1 köt., Natura, Budapest, 1990. 100.
- Horváth Andor: *A naplóíró én. Műfajelméleti vázlat.* In: *Korunk.* 2008, 3. sz. (<http://korunk.org/?q=node/8&ev=2008&honap=3&cikk=8841>, letöltve: 2012. november 3.)

- Horváth J. András: *Lesz-e múltad Kovács János? – személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában*. In: Budapesti Negyed. XVIII. évf., 2010, 2. sz. 3–21.
- Horváth J. András: *Lesz-e múltad Kovács János? – személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában*. In: *Budapesti Negyed*, XVIII. évf., 2010, 2. sz., 3–21. p.
- J. Csaba Fekete – J. Csaba Fekete – J. Csaba Fekete – Katalin Maróty: *Egy példa a magyar építészet 1000 évéből: a nagyhőrcsökpusztai elpusztult Zichy-kastély*. In: *Építés- és építészettudomány*. 2008, 3–4. sz. 143–188.
- Kéri Katalin: *Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon, 1867–1914*. Pro Pannonia Kiadó Alapítvány, Pécs, 2008.
- Keszeg Vilmos: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 3. kötet, Kriza János Néprajzi Társaság – Babeş Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 2008.
- Nagy Iván (szerk.): *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I–XII. kötet, Pest, 1854–1868.
- Pálmány Béla (szerk.): *Az 1848–49. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Budapest, 2002.
- Philippe Lejeune: *A napló, mint „antifikció”*. In: Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.): *Írott és olvasott identitás; az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Pécs, 2008. 13–24.
- Philippe Lejeune: *Az önéletrajzi paktum 25 év múltán*. Z. Varga Zoltán (szerk.): *Önéletrajz, élettörténet, napló; válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Budapest, 2003. 245–260.
- Philippe Lejeune: *Az önéletrajzi paktum*. Z. Varga Zoltán (szerk.): *Önéletrajz, élettörténet, napló; válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Budapest, 2003. 17–46.
- Philippe Lejeune: *Hogyan végződnek a naplók?* Z. Varga Zoltán (szerk.): *Önéletrajz, élettörténet, napló; válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Budapest, 2003. 210–222.
- Rachel G. Fuchs, Victoria E. Thompson: *Women in Nineteenth-Century Europe*, Macmillan, 2005.
- Sheri Pan: *Anne Frank: Finding the Truth (and Lies) in Diary Writing*. In: *Journal of The Undergraduated Writing Program. Annual*, 2007–2008. (http://www.columbia.edu/itc/uwp/journal/E3_Pan.pdf, letöltve: 2011. november 3.)
- Szávai János: *Irodalom, fikció, antifikció*. In: Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.): *Írott és olvasott identitás; az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Pécs, 2008. 22–33.

Társadalmi nemek képe és emlékezete Magyarországon a 19–20. században. Pető Andrea (szerk.), A Nők és a Valódi Esélyegyenlőség Alapítvány, Budapest, 2004.

Tomsics Emőke: *Fotográfia a hon oltárán.* In: Fotóművészet. 50. évf., 2007, 4. sz. (http://fotomuveszet.com/index.php?option=com_content&view=article&id=188&Itemid=184 letöltve: 2011. november 3.)

Tóth Zsombor: *Egoizmus. Az énreprezentáció mint én-performancia (self-fashioning) Bethlen Miklós emlékiratában.* In: Egyháztörténeti Szemle, 2003, 4. évf., 2. sz. (<http://www.unimiskolc.hu/~egyhtort/cikkek/tothzsombor.htm>, letöltve: 2012. január 22.)